

ПОЗИЦІЯ

НЕ ЗАВАЖАЙТЕ ПРАЦЮВАТИ!

22 червня 2006 р. в газеті “Урядовий кур’єр” було вміщено статтю, в якій подається неправдива й навмисне перекинута інформація про діяльність Культурного центру України в Москві. Тут неправда все — від надуманої назви неіснуючої організації до безтямного звинувачення керівництва Культурного центру України в “антидержавній, антиукраїнській позиції”.

Кому це вигідно? Хто ставить за мету дискредитацію й, врешті-решт, знищення установи, яка своєю самовідданою працею символізує повсякденну живу українську присутність і справді державницьку позицію на теренах Москви та Росії?

Постійно співпрацюючи з Культурним центром України в Москві, ми ще раз засвідчуємо високий рівень інформаційної, культурно-просвітницької, організаційної, пропагандистської та національно-патріотичної роботи керівництва і всього колективу Центру. Ми підтверджуємо його нескорену й виважену лінію на пропагування за кордоном української державності, мови, культури, соборності, духовного досвіду нації, історичної привабливості української національної ідеї.

В. Я. БАБЕНКО, директор Уфимської Філії Московського відкритого педагогічного університету ім. М. Шолохова, співголова Республіканського національно-культурного центру українців Башкортостану “Кобзар”;

Т. М. ДУДКО, доктор медичних наук, громадський діяч, заступник голови правління Товариства української культури “Славутич”;

І. Я. ШИШОВ, письменник, член Національної спілки письменників України;

В. А. ЗАРІЧАНСКИЙ, академік РАЕН ім. В. Вернадського, доктор медичних наук, професор, член правління Товариства української культури “Славутич”;

В. М. ЛЯШУК, член правління Товариства української культури “Славутич”;

В. Г. КРЕМІНЬ, Президент Академії педагогічних наук України, академік НАН України;

С. В. КУЛЬЧИЦКИЙ, заступник директора Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, заслужений діяч науки і техніки України;

Ю. Г. КЛИМЕНКО, почесний адвокат Росії, заступник голови Президії колегії адвокатів “Щит”, член правління Товариства української культури “Славутич”;

Л. М. МЕЛЬНИК, в.о. начальника відділу інформації і діаспори Культурного центру України в Москві;

Л. В. КОРОЛЕВИЧ, старший викладач Московського лінгвістичного університету;

В. І. РОЖОК, ректор Національної академії музики ім. П. І. Чайковського, доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України;

Л. М. ЖОГОЛЬ, академік Національної академії архітектури України, кандидат мистецтвознавства, народний художник України;

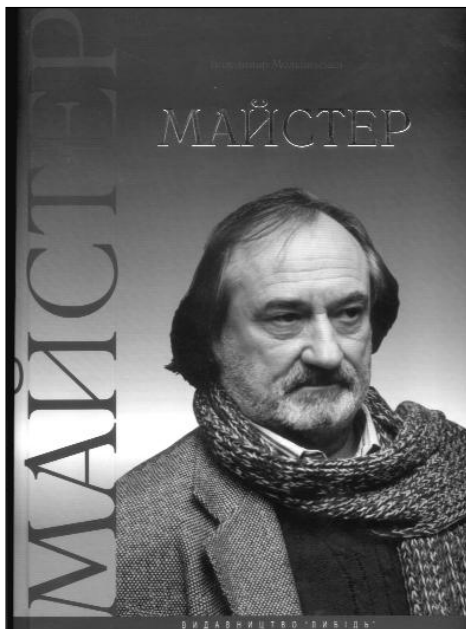
З. А. ЧЕГУСОВА, науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка;

П. М. МОВЧАН, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, член Національної спілки письменників України;

П. Я. ЧУПРИНА, генеральний директор Національної опери України, народний артист України;

М. Г. ЖУЛИНСКИЙ, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, академік НАН України

ПЕРШЕ ПРОЧИТАННЯ

Ця книга за формою і суттю значно відрізняється від традиційних біографічних праць. У ній немає звичної хронологічної побудови і літописності. Її жанр можна визначити як великий нарис, який складається з різноманітних маленьких есеїв. Завдяки такій композиції твір можна читати з будь-якого місця. Власне, до цієї книги пасувало б визначення “мозаїка” — адже з маленьких різнокольорових частинок складається велика картина. Так і в “Майстрі” — множина деталей об’єднується в неординарну постать актора. Задля досягнення різноплановості оповіді автор книги залучає різні літературні прийоми: це і фрагменти розмов із Богданом Сильвестровичем, короткі бліц-інтерв’ю з несподіваними, часом провокативними запитаннями, спогади і роздуми самого автора (який є другом актора), пряма мова відомих людей про Ступку. Таке переплетення поглядів — актора на самого себе та на нього з боку — додає безліч неочікуваних нюансів до невловимого образу Богдана Ступки.

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Моє перше знайомство з Володимиром Юхимовичем Мельниченком відбулося у вересні 2004 року. Враження від зустрічі: вимогливий, суворий. Проте вже в процесі спілкування почала відкривати для себе різні риси його творчої індивідуальності — письменник, учений, публіцист, організатор і, разом із тим, уважна, чуйна людина, наш Генеральний директор Культурного центру України в Москві.

За цей невеликий проміжок часу, що працюю в Культурному центрі, під керівництвом В. Мельниченка було підготовлено й випущено в світ унікальне видання творів Т. Г. Шевченка українською й російською мовами “Я так її, я так люблю...”, ілюстроване малюнками Кобзаря. Вагомим результатом його науково-дослідної праці стала видана на початку 2005 року монографія “Михайло Грушевський: Я оснувався в Москві, Арбат, 55”, у якій уперше в українській і світовій історіографії глибоко й докладно розкрито життя й діяльність Грушевського в Москві з вересня 1916 до березня 1917 року. Вже наприкінці 2005 року була готова до виходу в світ нова книга Володимира Мельниченка “Тарас Шевченко і Михайло Грушевський на Старому Арбаті”, присвячена перебуванню Шевченка в Москві в 40-і і 50-і роки XIX століття і московсько-арбатському життю Грушевського на початку XX століття.

Говорячи про далекоглядні творчі плани Володимира Мельниченка, не можна не згадати про започатковану ним серію видань “Україна на Старому Арбаті”. Упорядкована заступником Володимира Мельниченка Юрієм Василенком перша в цій серії збірка статей “Слово про Культурний центр” — своєрідний літопис роботи Центру. Складена з публікацій та інтерв’ю Володимира Мельниченка, відгуків про діяльність Центру діячів науки і культури, народних депутатів України, журналістів, збірка дає можливість читачеві прослідкувати становлення й розвиток Культурного центру як “унікальної закордонної державної установи, відчутти напружений ритм її роботи, порадити творчим досягненням та успіхам, співпережити труднощі й незгоди”.

В. Мельниченко постійно бере участь у наукових конференціях, продовжує активну пуб-

МАЙСТЕР У ЖИТТІ Й НА СЦЕНІ

Добре написана біографічна книга — завжди подія, бо шанувальникам видатної особистості цікаво дізнатися про незнайомі чи невидимі грані життя й діяльності відомої людини. Книга Володимира Мельниченка “Майстер”, присвячена знаому українському актору Богданові Ступці, створює дивовижної глибини портрет нашого великого сучасника.

Водночас така структура книги не є просто набором окремих частин. Усі вони підпорядковані шістьом розділам, на які вона поділена. Розділ “Ретроспектива” присвячений спогадам актора про дитинство, батьків, молоді роки, перші кроки на акторській ниві. Частина “Міністр” торкається не тільки періоду перебування актора на високій державній посаді, його здобутків і нереалізованих, на жаль, прагнень. Також у ній ширше досліджуються взаємини держави і митця, сумісність влади і творчості. Значна частина книги присвячена великому театральному режисеру Сергію Данченку і його співтворчості з Богданом Ступкою. Адже саме театром Данченка—Ступки було створено немирущі вистави, які увійшли до скарбниці не тільки українського, а й світового театрального мистецтва: “Украдене щастя”, “Тев’є-Тевель”, “Енеїда”, “Король Лір”. Дослідження тонкощів акторської майстерності Ступки, його робота над роллю і трактування образів найкращих зразків світової драматургії, досягнення глибин людської психології — у розділі “Майстер”. Автор зупиняється на знакових для Богдана Сильвестровича ролях у театрі та кіно — короля Ліра, Тев’є-Тевеля, Миколи Задорожного, царя Едіпа, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи. У цій частині оповідь переходить одночасно у театрознавчий, історичний та філософський нарис, адже кожен із цих надзвичайно складних образів має величезне підґрунтя з трактувань і виконань, і кожен з них був збагачений силою акторського дару й

особистості Б. Ступки. Розділ “Майстер” логічно переходить у частину “Духовність”, де переплітається і пряма мова актора про його ставлення до культури і вподобання у мистецтві, й роздуми про зіграні й незіграні ролі, і бесіди про загальнолюдські цінності. А завершує книгу розділ “Миттєвості” — події останніх років, участі у фестивалях, нагороди, життя поза театром.

Книгу і читаєш, і роздивляєшся (вона добре ілюстрована численними фотографіями Богдана Ступки, більшість із яких зроблені Любов’ю Богдан) із великим задоволенням. Автор Володимир Мельниченко вдало обрав форму оповіді і подання великого фактичного матеріалу — перед нами постає не забронзований герой, а жива людина, унікальна особистість. В інтерв’ю і прямих мовах вражає ерудованість, гострота і глибина думки, афористичність слова Б. Ступки. Водночас підкреслюється і значення Богдана Сильвестровича не тільки в українській, а й у світовій культурі. У книзі наведено, зокрема, слова російського актора Михайла Ульянова: “Є артисти Богом дані, і Богдан Ступка — Божий артист ... який уособлює в своїй творчості все багатство, всю розкіш української душі... Україна може пишатися своїм сином”. А видатний співак Іван Козловський написав на ювілей актора: “Він дійсно ступає по наших серцях, заворожує чарами, навчає нас уму-розуму, а головне — тому, щоб було гармонійне життя на землі”.

Катерина ТАРЧЕВСЬКА

НАШ ДИРЕКТОР — УЧЕНИЙ, ІСТОРИК, ПИСЬМЕННИК

Богдан Ступка і Володимир Мельниченко

лістичну діяльність, — починаючи з осені 2005 року, він щомісяця публікує в “Слові Просвіти” ґрунтовні повідомлення і статті про поточну роботу Культурного центру.

Доктор історичних наук, член-кореспондент Академії педагогічних наук України, член Спілки театральних діячів України, Спілки журналістів України і Росії, Спілки письменників Росії, заслужений діяч науки й техніки України, Володимир Мельниченко водночас талановитий і далекоглядний керівник. Вибудована ним лінія керівництва Центром базується на пропагуванні української культури, мистецтва й духовності на теренах Росії. В. Мельниченко користується великим авторитетом, що в практичних повсякденних

справах дає йому можливість опиратися на кожного з тих, хто працює в Культурному центрі, на кращих представників української діаспори в Росії, інтелектуальну й наукову українську еліту. Він із повагою ставиться до кожного працівника, прислухається до наших пропозицій, пропонує і радить сам. Завжди вимогливий не лише до нас, а й до себе, пунктуальний, справедливий.

Своєю наполегливою й невтомною працею він багато досяг у житті. Дивлячись на велетенський обсяг роботи, яку він робить в ім’я справи, в ім’я незалежної України, вже не можеш працювати без натхнення.

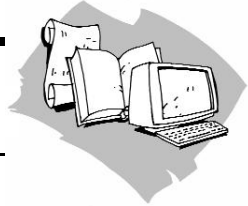
Не можу не згадати й про тих, кому добрі справи та успіхи Культурного центру не дають спокійно спати. Вони стурбовані посиленням впливу Культурного центру на москвичів, на українські осередки в Росії. Налаштовані на критиканство, не обтяжені копійкою повсякденною працею, вони постійно перебувають у пошуках конфронтації.

Відповідь на провокації та брудне наклепництво про діяльність Культурного центру та його керівника одна — напружена праця колективу, впровадження нових і вдосконалення існуючих форм роботи, нові цікаві наукові дослідження.

На мою думку, наступні покоління обов’язково згадуватимуть напружену й плідну працю Володимира Мельниченка тут, у Москві, де він є і залишатиметься й надалі особистістю, вченим, фахівцем і громадським діячем, невтомним дослідником вітчизняної історії та культури, який доклав максимум зусиль для утвердження української думки в Росії, чимало зробив для збереження Культурного центру України в Москві як духовного осередку для багатьох поколінь московських українців.

Людмила МЕЛЬНИК, заступник начальника відділу інформації і діаспори Культурного центру України в Москві

ОСЕРЕДОК

Чергові спроби розігрування “мовної” та “федеративної” карт у політичній грі знову загострили питання “Бути чи не бути Україні?”, “Бути чи не бути українському народу?” В умовах безпорадності політиків підвищується роль українських громадських організацій, в яких зосереджені справді найгідніші представники українського народу. Серед цих організацій провідне місце належить товариствам “Просвіта”.

В Одесі “Просвіта” з’явилася ще 1906 року, але тільки останнім часом її діяльність стала справді помітним явищем культурного та суспільно-політичного життя міста й області. Одним із завдань одеської “Просвіти” є налагодження та підтримання зв’язків із “Просвітами” інших областей України, обмін досвідом, організація спільних заходів із залученням місцевих мешканців. Наприкінці червня цього року одеська “Просвіта”, яка нещодавно відсвяткувала своє 100-річчя, отримала запрошення від тернопільської “Просвіти”, що збиралася відзначити вже 130-річний ювілей. Присутній на урочистостях як делегат від одеської “Просвіти”, хочу поділитися враженнями від свята.

Галичина — місце зародження просвітанського руху. Перша “Просвіта” виникла у Львові 1868 року. Згодом з’явилися філії львівської “Просвіти”. У першій половині 1870-х років відомий народовець О. Барвінський заснував у Тернополі філію львівської “Просвіти”, перші збори якої відбулися 29 червня 1876 року. За часів польської та радянської влади тернопільська “Просвіта”, як і всі інші, пройшла тернистий шлях. Відроджена 24

У ГОСТЯХ У ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ПРОСВІТЯН

листопада 1989 року групою місцевої інтелігенції. Біля витоків новітньої тернопільської “Просвіти” стояла Дарія Чубата (1940 року народження), відомий у місті лікар вищої категорії, автор і співавтор 20 наукових статей із медицини, депутат облради двох скликань (очолювала постійну комісію обласної ради з питань духовності, культури, свободи слова та інформації), одна із засновників відродження Українського лікарського товариства Тернопільщини, обласної асоціації жінок, сценарист, режисер-постановник. Визнана Галицьким лікарем, Людиною року в номінації “Громадський діяч—2002”. Член Національної Співки журналістів України, володар ордена “За заслуги” III ступеня, медалей “Будівничий України”, “За розвиток культури та мистецтва”. Уже 10 років вона голова Тернопільського міського правління Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка. Провідна роль у діяльності сучасної “Просвіти” належить голові обласного правління філологу Петру Шемківу, керівнику народного дитячого художнього театру “Дивосвіт” Тернопільської ЗОШ № 22 О. Матвієвській та іншим просвітянам. Діяльність місцевої “Просвіти” базується на активній співпраці з владою, залученні творчої інтелігенції, молоді. За роки свого існування товариство провело багато культурних заходів. Головні ідеї

діяльності тернопільської “Просвіти” яскраво відображає зміст п’яти збірок поезій, публіцистики і пісень, виданих Дарією Чубатою впродовж 1999—2005 років (“Триєдність”, “Трилистик”, “Веселі каруселі”, “Три дороги”, “Перелуння”). В усіх збірках звучить один лейтмотив — Бог, Україна, Людина. Одним із головних завдань “Просвіти” авторка вважає заповнення духовної порожнечі у молоді шляхом відродження та плекання українських духовних ідеалів, благочинності. Привертає увагу і те, що Д. Чубата переймається ситуацією в усіх областях України. Так, в одному з інтерв’ю вона з боєм відзначила, що “схід і південь України віддано на поталу русифікаторам”. Незважаючи на те, що Тернопіль, порівняно з Одесою, не можна зарахувати до найбільш занедбаних в українському національному плані міст України, і тут загроза нищення української культури не примарна (засилля у радіоефірі російської попси та блатняка, переважання в книгарнях російських книжок). Для українця сходу та півдня, що звик дивитися на Західну Україну як певний духовний орієнтир, такі симптоми свідчать про серйозну хворобу, що охопила всю Україну.

Однак у тернопільській “Просвіти” є великий потенціал для боротьби за українську Україну. Це показали урочистості, в яких узяло участь

багато тернополян різного віку. Свято почалося з покладання квітів до підніжжя пам’ятників Т. Шевченку та І. Франку і продовжилося у філармонії. Тут просвітян вітали представники адміністрації, мистецькі колективи, науковці. Справжньою окрасою свята стала гра молодого бандуриста Віталія Мороза — голови Всеукраїнської молодіжної громадської організації “Молода Просвіта”. Разом із радістю з приводу свята у виступах лунала стурбованість сучасним станом України, загрозливими внутрішньо- та зовнішньополітичними викликами для нашої держави. Шлях до виходу з кризи промовці бачили у єднанні національних сил, оперті влади на українську націю. Д. Чубата запропонувала звернутися до Президента з чіткими вимогами: зробити український націоналізм головним ідеологічним принципом при здійсненні державної політики, повернути святині українського народу, зокрема Почаївську лавру українській церкві. Присутні схвально сприйняли головні думки виступу представника одеської “Просвіти” — активно підтримувати контакти, подавати приклад користування українською мовою навіть у російськомовному середовищі.

Сподіваємося невдовзі поспілкуватися з представниками тернопільської “Просвіти” вже в Одесі. Тільки разом ми зможемо виконати складні завдання, що стоять перед усіма українськими культурно-просвітянськими організаціями, всією українською нацією.

● **Олександр МУЗИЧКО**, член правління Одеського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

СПІЛЬНІ СПРАВИ

Цього року виповнюється десять років, як просвітяни Луганщини започаткували плідні контакти з громадськими організаціями східної і західної української діаспори. Серед них — об’єднання українців Вороного, Ростовської, Оренбурзької та Тюменської областей Російської Федерації, канадських українців із Торонто і Оттави, американських українців з Чикаго та Нью-Йорка. А нині з нагоди десятиріччя Конституції України та п’ятнадцятиріччя Незалежності України розпочалися спільні проекти з українськими громадами Москви та Санкт-Петербурга.

Зокрема, святкування десятиріччя Конституції України в Санкт-Петербурзі проходили за активної участі переможців IV Всеукраїнського огляду-конкурсу Луганського камерного ансамблю “Кантабіле” (художній керівник Ю. Коломойцев). Його запросив осередок української Національно-культурної автономії Санкт-Петербурга. Луганці дали чотири концерти для студентської молоді Військово-медичної академії, представників ділових кіл, громадськості міста та активу УНКА, співробітників Генерального консульства України в Санкт-Петербурзі.

ЛУГАНЦІ У ПІВНІЧНІЙ ПАЛЬМІРІ

Святкування завершилось великим міжнародним концертом, присвяченим Дню Конституції України, за участю Генерального консула України в Санкт-Петербурзі Миколи Рудька. Концертні зали та майдани не могли вмістити всіх охочих послухати українську пісню у

виконанні Наталії, Івана та Юрія Коломойцевих.

Бурхливі оплески, квіти, сльози радості, щирої поваги та подяки, світлина на згадку, запрошення на відзначення п’ятнадцятиріччя Незалежності України, інших державних і народних свят — так зустріли

луганців у Санкт-Петербурзі.

Петербурзькі шанувальники української пісні та слова подарували бібліотечки видань із “українським наголосом” місцевих авторів-українців, видрукованих власним коштом у Російській Федерації, книгозбірням Луганського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” й Українсько-канадського центру “Відродження” Луганська. Це дослідження про літературну, наукову та громадсько-політичну діяльність геніїв українського національного Відродження XIX—XX ст. у Санкт-Петербурзі й Москві — Великих українців Тараса Шевченка і Михайла Грушевського.

Отож нарешті за роки Незалежності України відбулися перші виступи луганців у північній Пальмірі, які не стали глибшим млинцем, а продемонстрували традиційний взірць високого українського мистецтва та показали, що є те спільне, яке ріднить українців крайнього сходу держави і далекої російської півночі.

● **Володимир СЕМИСТЯГА**, голова Луганського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

ХРАМ ЛІТЕРАТУРИ

Чудовий подарунок надійшов із міста Іваново, що в Росії, на адресу Народного Дому “Просвіти” у м. Хмельницькому.

Наталя Кублановська, голова Товариства української культури “Мрія” (Іваново, Росія), з яким Хмельницька міська “Просвіта” має багаторічні дружні стосунки, надіслала книжку “Голоса с Южного Буга (Стихи поэтов города-побратима Хмельницкий)”, які переклав російською відомий іванівський поет Н. В. Иванов.

У книжці вірші подільських поетів, узятих із першої книги серії “Хмельниччина поетична-2000” “Безсоння вишень”, яку декілька років тому пода-

УКРАЇНЬКА ПОЕЗІЯ В РОСІЇ

рувала наша делегація в Іваново. Читачі знайдуть у книжці відомі прізвища: Микола Магера, Микола Федунець, Олександр Грех, Надія Пукаса та інші. У передмові до видання голова м. Іваново О. Фомін

відзначає, що “видання перекладів російською мовою українських авторів уже стало гарною традицією в Іваново. Це видання — третє за останні два роки. Безумовно, сприяють цьому побратимські зв’язки між містами Іваново та Хмельницький. Сподіваємося, що книжка стане достойним вкладом у розвиток добросусідських відносин між нашими містами та сподобається читачеві”.

● **Тетяна ЗЕЛЕНКО**, відповідальний секретар Хмельницької міської “Просвіти”

СВЯТО

КУПАЛО, КУПАЛО, ДЕ ТИ ЗИМУВАЛО?

Традиційно на березі Венеціанської затоки ВУТ “Просвіта” спільно з хором Леопольда Ященка “Гомін” та художніми колективами “Либідь”, “Стежина” (художній керівник Олег Долгий) відсвяткували Івана Купала.

Охочих підтримати свято зібралося чимало. Когось вабили вишивані сорочки, барвисті стрічки та

розкішні купальські вінки. А когось — давно вже неспівані пісні, що зародилися у праці й веселощах, у календарних обрядах наших далеких предків. Українська пісня летіла по Дніпру. Молодь хоч і не підспівувала, але найкраще стрибала через вогонь. Адже на Купала вогонь має особливу силу — силу життя. Він — сторожа від злих духів, від мору і безпліддя. Він має не тільки всепереможну, а й всеочищуючу силу, надто в Купальську ніч.

Вражені чудовою атмосферою свята, присутні йшли з твердим наміром повернутися сюди наступного року.

● **Галина ГОРБАЧУК**

СЛІДАМИ ІСТОРІЇ

ДУХ СВОБОДИ ДО 355 -РІЧЧЯ БЕРЕТЕЦЬКОЇ БИТВИ

28 червня—10 липня 1651 р. поблизу м. Берестечка (нині містечко Горохівського району Волинської області), під час національно-визвольної війни українського народу із польськими поневолювачами відбулася одна з найбільших і найтрагічніших битв у нашій історії: у вирішальний момент війська Б. Хмельницького зрадили наймані татарські загони, очолювані кримським ханом Іслам-Гіреєм III. Самого полководця татари захопили в полон. В оточенні ворогів і без гетьмана, козаки все ж відбили атаки поляків. Основні сили вивів із оточення через болотисту річку Пляшівку наказний гетьман І. Богун. А триста козаків, що залишилися, боролися до загибелі. Берестецька битва стала прикладом самопожертви, символом волі і незалежності.

Просвітяни віддають шану полеглим героям і вклоняються “Козацьким могилам” під Берестечком. І нехай знайдуть відгук у серці кожного слова Євгенії ЛЕЩУК — громадської діячки, члена Національної Співки письменників України. Євгенія Лещук видала поезіофотоальбоми “Берестечко. Свята дорога” (1996) та “Вічність Івана Богуна” (2004), розіславши наклад останнього власним коштом (приблизно на 30 тисяч гривень) в усі історичні музеї України, деякі бібліотеки, військові частини...

Тут починає
Вічний біль народу
І Слави нашої —
Висока Суть...

Берестечко — Пляшева — це могутній вічний Двигун Національного Духу для всіх українців усіх часів, це наша Гордість і особлива Віха нашої історії. Берестечко — це вічна кузня гарту і мужності, вічний смолоскип для розбурхування національної свідомості, Святилище всеукраїнської Ідеї — звідсіля запалюються Базар, Крути, Січове стрілецтво, народжується УПА — по суті єдина в історії людства Народна Армія. І навіть через 70 років “окаменіння” народ здійснюється могутнім дев’ятим валом — “Живою хвилею” і розбиває імперську фортецю. Може, це і є сила якогось потаємного генетичного заряду Берестечка — вічна пульсація Берестечка.

Тож іди, народе, до цього святилища Духу, неси квіти свого серця до цього жертвенника Слави. Іди у Дев’яту П’ятницю, іди в інші дні до тієї Української “Мекки” вклонитись “Тим, що полягли, а не здалися”...

Такої Святині немає у світі. Церква-Пантеон, Церква-Мавзолей кричить козацькими кістками до світу про свою трагічну, але славу історію. Іди, людино, іди, дитино, з затаєним подихом, з молитвою в душі, з трепетом у серці, складай квітку шани біля Героїв, які мають посмертну відзнаку Кавалерів Святого Георгія Переможця, принеси сюди стрічку чи рушник-вишиванку, принеси пісню серця, посади троянди на тім Священнім Полі.

Йди, народе і молодь дзвінка,
Не лишень
до могил поклонитись.
А пиви наче вічна ріка, —
Тут снагою
у них причаститись...

● **Євгенія ЛЕЩУК**

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. Та соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростали на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перевиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узяті зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремління молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Склалися така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пощадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пощадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти — решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пощадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

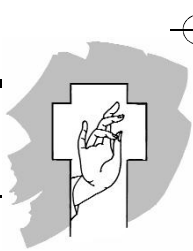
4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

ПОЖЕРТВ НА ТАРАСОВУ ЦЕРКВУ				Осередок ВУТ "Просвіта" м. Сокиряни Чернівецької обл. (ч/з Кушнір Л. В.)				
<i>Продовження. Поч. у ч. 39–52 за 2003 р., ч. 2–9, 11–14, 16–18, 20–2, 28, 30, 32, 34, 37, 39, 41, 43, 45, 51 за 2004 р., ч. 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 22, 26–28, 29, 32, 35, 39, 42, 45, 52 за 2005 р., ч. 8, 10, 14, 19, 22 за 2006 р.</i>								
Авраменко А. В., м. Донецьк		10,00	Івано-Франківської обл.	10,00	Усенко Р. Ф., м. Київ	100,00	Мулеся Р. В.	3,00
Бажанська С. В., м. Львів		10,00	Дідук А. С., с. Великодолинське	20,00	Хомич Л. С., м. Донецьк	10,00	Нелюба Я. Ю.	5,00
Балута А. М., м. Одеса		100,00	Одеської обл.	20,00	Цвірінько К. Ф., м. Чернівці	10,00	Пацкан К. Т.	5,00
Білоцерківець В. А., м. Запоріжжя		20,00	Кенцало Д. І. "На службу Богу за померлих Михасю і Домку", м. Яворівське Львівської обл.	1000,00	Цвірінько М. Ф., м. Чернівці	50,00	Пош Т. А.	5,00
Вітковська Л. В., м. Новомиргород			Киричок В. Б., с. Дмитрівка Бахмацького р-ну		Чайка М. І. м. Одеса	80,00	Сидоряк М. Д.	3,00
Кіровоградської обл.		20,00	Чернігівської обл.	10,00	Чехович Я. Г., с. Гаї Розтоцькі		Тарасенко Т. М.	5,00
Власенко В. Г., м. Муровані			Клименко Я. І., м. Дніпропетровськ	10,00	Зборівського р-ну		Толстов В. В.	5,00
Куриловці Вінницької обл.		54,00	Коваленко Н. Д., с. Кам'янка Черкаської обл.	90,00	Тернопільської обл.	50,00	Урста О. С.	5,00
Всеукраїнська газета "Світ молоді", м. Полтава		100,00	Ландарь В. О., м. Полтава	70,00	Шкурко Ж. В., м. Київ	400,00	Школяр В. В.	5,00
Грогоренко В. Я., м. Новомосковськ			Литвин В. Ю., м. Волочиск Хмельницької обл.	100,00	Шкурко В. С., м. Кіровоград	15,00	Шляхта І. М.	1,00
Дніпропетровської обл.		10,00	Лойченко В. В., м. Ізюм Харківської обл.	500,00	Шкурко О. В., м. Кіровоград	15,00		
Гусаченко Л. Т., м. Київ		50,00	Макаренко В. П., м. Одеса	100,00	Шкурко С. О., м. Кіровоград	15,00		
ЗОШ № 8 м. Ужгород (ч/з Пацкан К. Т.)		110,00	Мельник Л. І., м. Київ	50,00	Якимець В. П., м. Луганськ	10,00		
Данилюк В. О., м. Тростянець			Мурованокуриловецька р/р Вінницької обл.		Якимець О. В., м. Луганськ	10,00		
Івано-Франківської обл.		10,00	(ч/з Марецьку Л. В.)	60,00	ВСЬОГО:		60,00	
Данилюк В. О., м. Тростянець			Никипанчук М., м. Львів	100,00	Колектив Кам'янської районної бібліотеки Черкаської обл. (ч/з Коваленко Н. Д.)			
			Поліщук Н. А., м. Вишневе		Безверха С. Г.	3,00		
			Киево-Святошинського р-ну	60,00	Галочкіна М. Г.	5,00		
			Попова С. М., м. Харків	30,00	Галочкіна Т. І.	5,00		
			Редакційна рада журналу "Свічадо", м. Дніпропетровськ	100,00	Гупало Н. І.	5,00	8-б клас	
			Ротач А. П., м. Донецьк	100,00	Гупало Т. В.	5,00	Лаврентев М. В.	2,00
			Рубель В. П., м. Кіровоград	15,00	Денисенко В. І.	5,00	Лазорко В. В.	2,00
			Самарець А. П., м. Дніпропетровська обл.	20,00	Коваленко Н. Д.	14,00	Моцкевич Р. О	2,00
			Сердунич Л. А., м. Хмельницький	5,00	Миколенко О. М.	5,00	Попова М. В.	2,00
			Скачко Н. М., м. Харків	50,00	Ніколенко Н. М.	5,00	Пуглик М. М.	4,00
					Петренко Л. К.	5,00	Самарик Я. О.	2,00
					Сербул Г. М.	5,00	Стегура Ю. Ю.	2,00
					Сумленна С. А.	10,00	Танчинець С. В.	2,00
					Фатеева А. В.	5,00	Шніцер Н. І.	
					Фидрик Т. М.	5,00		
					Юзько Л. М.	3,00	8-в клас	
					Ярема В. О.	5,00	Лабик В. В.	3,00
					ВСЬОГО:	90,00	Міовканич В. М.	5,00
							Мордованець В. М.	5,00

ЮВІЛЕЙ

*Всю свою величезну
духову енергію вона вклала
у велике почуття до Бать-
ківщини.*

Євген Маланюк

2006 рік багатий ювілеями видатних Українців: Івана Франка, Лесі Українки, Агатангела Кримського, Івана Багряного... Олена Теліга — серед них. Чому саме літературну спадщину Олени Теліги я обрала для укладання за її творами дидактичного матеріалу з української мови? Мотивів багато. Ось деякі з них.

Запитаймо багатьох громадян України: “Хто така Олена Теліга?” Відповідь невтішна. У когось “заокругляться” очі й високо піднімуться брови. Від когось почуємо швидше впевнене, аніж сумнівне твердження: “Та це ж... співачка (артистка, депутатка тощо)”. Рідко хто видасть цілий монолог про її розстріл 1942 року в Бабиному Яру, про вулицю і школу її імені. Нечасто знайдуться люди, які повідають про Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги і його велику роботу. Але хтось-таки скаже очікуване: “Та це ж наша

ХАЙ БУДЕ ТІЛЬКИ ДІЛО!

До 100-річчя від дня народження Олени Теліги

письменниця і велика патріотка, закатована фашизмом”.

Та, на превеликий жаль, майже ніхто з них не прочитає жодного рядочка з її поезії, не назве хоча б одного з її прозових творів, які були й лишаться подією в нашій літературі, культурі.

Поезія і проза О. Теліги — справжнє диво, що органічно переплітається з її людським і громадянським подвигом. Якби ж у лексичі нашого культурного, суспільно-політичного життя повноправно й повноцінно функціонували введені О. Телігою такі ключові поняття її прози, як “братерство в народі”, “цивільна відвага”, “партачі життя”, “герої і маса лакеїв”, “деструктивний талант”, то відродження української нації зростало б швидше. Якби в пам’яті й у серці нашої молоді закріпилися полум’яні вірші поетеси або навіть деякі крилаті висловлювання:

Не треба слів!

Хай буде тільки діло!

*Тільки тим дана перемога,
Хто й у болю сміятися зміг.*

то, переконана, серед неї поменшало б лихочворів, нероб, п’яниць, наркоманів...

Минуло трохи більше десяти років із того часу, як прорвано завісу замовчування і знято паплюження імені Олени Теліги. А що змінилося? Хто ж глибоко, крім вузького кола фахівців, зазирнув у її творчу лабораторію, гідну подиву? Може, з’явилися які-небудь театральні, музичні або малярські праці, що дійшли до широкого загалу? Мені, на жаль, невідомо. Правда, винятком є чудові мелодії і виконання пісень Ольги Богомолець (лікаря, а не музиканта!) на слова О. Теліги. А де радіовистави? Де телевізійні серіали про життя славетних синів і дочок України, серед них і Олени Теліги? Немає, нічого немає... Бо комусь, бачте, дуже пот-

Фото Івана Пилипенка

рібно заповнювати наш інформаційний простір чи брідкою рекламою, чи ганебними антиукраїнськими телепроектами на кшталт “Свободи слова”, чи базарного штибу й неукраїнського крою низькопробними фільмиками, що годяться для задоволення хіба що потреб черева. Розумію: замовникам і виконавцям цього ширнепотребу хочеться смачно їсти, гарно відпочивати в шикарних санаторіях, модно одягатися, комфортно пересуватися... Але чому це відбувається за рахунок інтелекту майже цілої української нації?

Є одна галузь, якій відведена роль цапа-відбувайла. Це — освіта. “Хай вона просвіщає народ”, — так міркують можновладці й видають філологам неузгоджену, розбалансовану програму з української літератури. Інакше як пояснити розбіжність програмових вимог у курсі української літератури для загальноосвітніх шкіл і для студентів училищ, технікумів, коледжів України? Чому порівняно з учнями загальноосвітніх шкіл (де на вивчення життя і творчості О. Теліги й О. Ольжича відведено 3 години з переліком творів, визначенням їхнього змісту й ідейно-стильових ознак) студенти ВНЗ І—ІІ рівнів акредитації, не одержавши на це жодної хвилини, отримали голу декларацію у вигляді порожньої фрази: “Твори письменників, що загинули в боротьбі з фашизмом (К. Герасименко, М. Шпак, О. Теліга, О. Ольжич та ін.)”? Чи можна викроїти хоча б одну годину, щоб ім’я О. Теліги вилучити з заздалегідь обійми і віддати їй належну увагу і шану? Можна, і не тільки для цього імені, але тоді курс української літератури перетвориться на калейдоскоп імен, на таку собі літературну охримову свиту.

Тому українські філологи училищ, технікумів і коледжів, потрапивши в несприятливі умови при викладанні рідної мови й літератури, змушені шукати способи і шляхи виходу з нічим не виправданої кризи, поки державні мужі Міністерства освіти і науки виправлять допущену дискримінацію в доступі до важливих знань.

Побачити специфіку прози О. Теліги, виокремити її з-поміж творів інших прозаїків допомагають яскраві зразки її публіцистики, які пропонують нашим студентам, вивчаючи багато тем курсу рідної мови. При опрацюванні, скажімо, теми “Стилі мовлення” студенти ознайомлюються з такою характеристикою її публіцистики професора Юрія Бойка: “Стиль її бурхливий, піднесений, інколи це словесний смерч з своїм темпом, із концентрованою образних уяв, несподіваних порівнянь... Есеї О. Теліги позначені також і гостротою її характеру, революційною непримиренністю. Вона вміє приперчити слово, знайти дошкульну зневагу до своїх контрагентів у переконаннях. Тут вона споріднена з Лесею Українкою”.

У кожного, хто вдумливо читає і читатиме прозу О. Теліги, обов’язково виникають запитання, тому що письменниця торкається надзвичайно актуальних проблем і для сьогоденної України. Хіба не гостро нині стоїть її теза про цивільну відвагу й мужність української людності? Чи не пасивно ми підтримуємо тих сміливців, які борються з “партачами життя”? Доки ж пристосуванці й моральні потвори — зрадники нації творитимуть “те суспільне болото, у якому тонуть здорові почини відважних”? Чи навчатиметься українці відрізняти облудне гасло радянського часу “братерство народів”

від високої ідеї О. Теліги “братерство в народі, тобто братерство крові і власної культури”? Коли українці у боротьбі за духовну й економічну емансипацію почнуть перемогати войовничий імперіалізм сусідів, що сковує волю нації у прагненні до реальної, а не паперової державної незалежності?

Мабуть, саме тому, щоб молодь не забивала голови подібними “дивними” питаннями, ім’я Олени Теліги, по суті, вилучене з програми української літератури, прийнятої 2003 року для вищих навчальних закладів І—ІІ рівнів акредитації. Але ж зараз інший час. Тож її треба змінювати. Як і змінювати в підколеджах України навчальні плани й програми з української мови, яку вилучили з переліку державних іспитів і на вивчення якої відвели катастрофічно мало годин.

Ми мусимо всебічно знати О. Телігу, щоб так активно й пристрасно втручатися в багатобарвний світ, як це робила вона, аби змінити його на краще.

Ми повинні дослухатися до її поради мати в усіх сферах життя справжніх провідників, бо, як влучно зауважила О. Теліга, “той, хто готує себе лише на те, щоб вирятися до плуга, завжди матиме погоничів. А чи не забагато погоничів мали ми в минулому?”

Аби вижити в нинішньому глобальному світі, ми зобов’язані пам’ятати її заклики до збереження пріоритетності в нашій державі української книжки, рідного слова як зброї, що йде поруч зі зброєю військовою, і все робити, аби зміцнити їхні позиції в Україні.

Як хочеться, щоб вогонь палаючого серця Олени Теліги запалював “тисячі сердець нового покоління” (Д. Донцов), щоб кожен українець на сповнені болю й гіркоти слова Олени Теліги:

*Хоч людей довкола
так багато,
Та ніхто з них кроку
не зупинить,
Якщо кинуть
в рухливий натовп
Найгостріше слово —
Україна,*

міг, перефразовуючи поетесу, з гідністю і впевненістю так їй відповісти:

*О скільки слів!
А як людей багато!
Та щоб нарешті
скресла крига,
Напрямо вміло
у цей сірий натовп
Вогненну слова міль —
Теліга!
Тож досить слів!
Хай буде тільки діло!
Та ж для історії
умовний спосіб
Не є звитяг
та успіхів мірилом —
Завжди лиш наказовий
плодоносить.*

Р. С. Цього року студентки 34 групи нашого коледжу Марія Камонгар і Ганна Клименко, яким я визначила жанр, текст і постановку твору Олени Теліги, посіли друге місце у Київському міському відбірковому турі VIII Всеукраїнського літературно-мистецького конкурсу “Щоб далі йти дорогою одною”, присвяченого сторіччю від дня народження Олени Теліги. Студентки виконали сценку “Герої і маса лакеїв” за її твором “Партачі життя”.

● **Таїса БУРЛАКА**, викладачка Київського підколеджу імені К. Д. Ушинського, голова первинного осередку ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка

ЗВЕРНЕННЯ ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ СВІТУ

Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка виступило з ініціативою спорудження Кобзаревих храму біля Чернечої гори в Каневі.

20 травня 2001 року був установлений Хрест на місці спорудження майбутнього Храму “Тарасова Церква”, що має стати символом єднання українців усього світу.

Ми мусимо всім миром звести Кобзареву Церкву — церкву єднання, церкву братолюбства, яка б свідчила, що Бог і Україна єдині.

Усім, хто хоче зробити пожертву на спорудження Храму, повідомляємо необхідні реквізити:

**Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
у Подільській філії АКБ “Київ”,
МФО 320401, ЗКПО 21709106**

АКЦІЯ

Днями в Чернігівському академічному театрі імені Т. Шевченка мала відбутися прем'єра — «Дамських справ майстер» за твором М. Старицького «За двома зайцями». Прем'єра не відбулася. Напередодні, 3 липня, група акторів театру, втім числі і зайнятих у виставі, оголосила голодовку в центрі міста під будинком обласної державної адміністрації. Очолив акцію заслужений артист України Сергій Гончар, який грає головну роль у прем'єрі вистави. Він як голова театрального профкому незалежної профспілки «Ніка» подав заяву обласній держадміністрації й обласній раді, в якій виклав причини акції і вимоги голодуючих. Це поновлення на роботі режисера — члена цієї профспілки, припинення переслідування профспілкових активістів. Одна з основних вимог — звільнення з посади генерального директора (він же художній керівник театру).

Лише на четвертий день голодування представники обласної влади зустрілися з учасниками акції. Ті пішли на компроміс, замінивши останній пункт вимог: замість негайного звільнення — перевірка владою того, що діється в театрі, і реакція влади на те, що вже виявлено. А виявлено серйозні речі. Контрольно-ревізійне управління області провело ревізію, результати якої встигло оприлюднити в засобах масової інформації Чернігова. Ось лише дві цитати з повідомлення прес-служби КРУ: «З вересня до грудня 2005 року безпідставні видатки на оплату надбавок керівництву театру склали 16,5 тисячі грн.» І ще одна цитата, де говориться, що незаконні операції (цитуюмо) «упродовж двох років призвели до втрат на загальну суму 74 тисячі грн.»

ВАРТОСТІ І ФАЛЬШИВКИ

14 років потрібно було чернігівській владі, щоб нарешті на виконання Указу Президента повернути козацькій церковній громаді Чернігова Катерининську церкву. Цей чудовий храм, шедевр української архітектури, височіє на пагорбі одразу при в'їзді в місто з боку столиці. Збудували церкву на початку XVIII століття українські козаки на честь переможної битви з турками під Азовом. Споконвіку це була козацька церква. За часів комуністичної церкви перетворювали відомо на що. Цій пощастило, тут був не склад чи спортзал, а музей. І все-таки будувався храм для богослужіння. Тому ще в 1992 році козацька громада, що нині входить до Київського патріархату, подала клопотання про повернення храму. Нарешті у квітні цього року голова обласної держадміністрації М. Лаврик підписав таке розпорядження. Кілька тижнів тривало переселення з церкви музейної експозиції. Здавалося б, залишилось передати громаді ключі і відчинити двері віруючим.

Відчинити двері не вдалося. Минулого тижня ці двері й підходили до храму заблокували своїми наметами дві політичні партії — Прогресивно-соціалістична (хто вже забув — це партія Наталії Вітренко) і Партія регіонів. Почалося блокування церкви.

Запитаєте, до чого тут партії? Звісно, галас підняла Чернігівська єпархія Московського патріархату. А вже потім відгукнулися на цей галас чи, може, навпаки, інспірували його, названі партії. На їхній поклик із різних регіонів злетілися сюди «браття і сестри». У наметі ПСПУ, яким заблоковано вхідні двері, влаштовано імпрорізований амвон, біля якого йдуть молебні. На наметі, поруч з

Ідеться про значні бюджетні кошти! Але навіть після оприлюднення цього акту у ЗМІ реакція керівництва області на скандал у театрі виявилася практично нульовою.

Але проблема не лише в цьому. Уже кілька років (ще до приходу теперішнього директора) театр перебуває в глибокій творчій кризі. Якщо

ГОЛОДУЮЧА ПРЕМ'ЄРА

за цілий місяць, наприклад, за червень, на сцені не йде жоден нормальний спектакль (окрім двох ранкових дитячих вистав), якщо актори місяцями не виходять на сцену, якщо театр перетворено в концертний майданчик, особливо для заїжджих російських гастролерів, то про що говорити.

За останні кілька років театр залишила група провідних акторів, чудовий режисер Андрій Бакіров (його вистави чомусь уже кілька років не йдуть на сцені театру). Натомість — низькопробна попса та всілякі шоу.

Та підігривається думка: Чернігів, мовляв, «нетеатральне» місто.

Що спростовується розташованим за 200 метрів Чернігівським молодіжним театром, де квитки розкуповуються за місяць уперед. На афіші цього театру в тому ж червні значилися Чехов, Бокаччо, Мрожек, Гольдоні, інша європейська класика.

А, може, комусь вигідно підкидати думку, що ми, українці, — нетеатральна, нелітературна, немусична нація?

І чого ми хочемо, коли учасники голодовки розповіли мені три невігдані історії про рівень чиновників, які у нас керують культурою. Коли одному з них процитували фразу Чацького знаменитої комедії Гриб'єдова «Горе від розуму» — «Служить бы рад, прислуживаться тошно», той, не змигнувши оком, відповів: «Я теж можу цитувати Кутузова». Або на пропозицію поставити в театрі «Отелло» Шекспіра чиновник запитує: «А хто написав Отелло Шекспіра», очевидно, вважаючи, що «Отелло Шекспіра» — це прізвисько та ім'я головного героя. Чи на пропозицію поставити «Кассандру» Лесі Українки запитує: «А є переклад українською?» І на глузливий відповідь: «С. Переклав Тарас Шевченко», погоджується: «Тоді поставимо». Що Шевченко помер за 10 років до народження Лесі Українки і не міг перекласти «Кассандру», чиновнику від культури можна й не знати.

Позавчора, у вівторок, на 9-й день голодування, мало що змінилось. Хіба що одна з голодуючих актрис відчула значне погіршення самопочуття і була госпіталізована до лікарні. Обласне начальство, напевно, пообіцявши акторам «розібратися в ситуації», сховалося хто у відпустки, хто куди. Політикам не до культури.

Так що не обділена храмами на українській землі російська церква, але мало, мало. Як «компенсацію», що скоріше нагадує ультиматум, московська церква поставила вимогу віддати їй розташований неподалік Бориспільський собор, ще один шедевр зодчества, храм XII століття. Цікаво, що деякі політики називають це «розумним компромісом»: Київській церкві віддамо храм, 3-й, і московській 13-й. Або залишити все як є: 12 храмів проти двох. До останніх належить Соціалістична партія, чий два намети також виставлено під церквою. Наче й не блокують, наче й підтримують блокуючих, закликаючи: «Давайте жити дружно». Цебто, храм не віддавати! Гарна «коаліція» наметів, синьо-червоно-рожева.

У вівторок у Чернігів прибули мощі Святої Варвари. Але Катерининська церква, де їх мали виставити для віруючих, як і раніше, була заблокована політиками від релігії чи церковниками від політики — тут усе перемішалось. Численні загоми міліції, що оточили церкву і прилеглий сквер, і не подумали забезпечити виконання розпорядження обласної адміністрації — відкрити віруючим доступ до храму. Тому миряни Київського патріархату вирішили не йти «стінка на стінку», а понесли мощі у П'ятницьку церкву. Цей діючий храм Київського патріархату в центрі міста, але він дуже малий і не може вмістити віруючих, що йдуть на поклоніння Святій Варварі. Влада безсила виконати власні розпорядження. А біля Катерининської церкви юрелдують «браття і сестри» бозна-звідки, називаючи нас, українців, «духовними окупантами». Кого ми окупували на власній землі, відомо, мабуть, диригентам політрелігійного шоу.

Прости нас, Господи!

ПРОЗА ЖИТТЯ

«ПОЛІСЬКЕ КОЛО» У КОЛІ ПРОБЛЕМ

Цікаво пройшов у Чернігові фестиваль національних меншин. Свої таланти показали польська, єврейська, німецька, білоруська, багато інших громад міста й області. Ромали-чавали навіть розбили в центрі міста справжній циганський табір, куди гостинно запрошували мешканців і гостей Чернігова. Словом, гарне свято ще раз привернуло увагу до життя-буття національних меншин. І до їхніх проблем, яких вистачає.

Чи не основна — відсутність приміщень для національних товариств. Свої приміщення мають лише єврейська та німецька громади. Голова одного з національних товариств бідкався мені в розмові: «Оце, спасибі, прихистили в одній зі шкіл, виділили в куточку стілець і шафу, хоч папери покласти. Але як і де працювати, проводити акції заходи?»

За нашим законодавством, між іншим, громадам національних меншин належить виділяти приміщення. Але це, мабуть, як в отому радянському анекдоті: «Ти маєш право. Але не можеш». Спробуйте отримати хоч би якусь кімнатку, бажано, звичайно, ближче до центру. Всі перші поверхи центральних вулиць давно викуплені фірмами під магазини, салони, офіси. Що говорити про згадані товариства, коли «круті» підбираються вже й до такої «національної меншини», як українці. Тривають спроби вижити обласну «Просвіту» з її будинку, цього одного з осередків духовності міста.

Добрих десять років добивалася польська громада повернення їй приміщення католицького костюлу. Товариство «Польська пристань» добре відоме в Чернігові. Разом із католицькою парафією, яка вже понад 10 років молиться в пристосованому під костюл колишньому будинку ксьондза, товариство проводить культурницькі заходи, займається благодійництвом. Чого варте лише щорічне оздоровлення десятків дітей у Польщі, причому не лише з польських, а й українських родин. Вдячності за все це стало вперте небажання передати громаді будівлю колишнього костюлу. Мовляв, там один із підрозділів обласного архіву. Парафіяни були ладні навіть купити чи побудувати приміщення й передати владі для архіву, аби повернути собі храм Божий. Нізащо. Врешті, у людей урвався терпець, і вони вирішили спорудити новий храм, і будівництво його вже завершується.

Так поведатся не лише з поляками, не лише з католиками. Не краще наша влада всі ці 15 років незалежності поводилася й з українцями-православними, вперто не повертаючи їм храмів, а якщо й віддаючи, то чомусь Московському патріархату. Схоже, така влада сама вже стає «національною меншиною», якщо не розуміє, де, на чий коштів і задля чого вона функціонує.

ДУХОВНИЙ ПРОСТІР

БІЛОРУСІВ ЄДНАЄ КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ

Чернігівщина межує з Білоруссю. Не дивно, що в нашій області здавна мешкає чимало білорусів. Активно працює Товариство білорусів Чернігова «Сябри». Людям хотілося б не лише проводити культурницькі заходи рідною білоруською мовою, а й вести на ній богослужіння. Назустріч пішла Чернігівська єпархія Української православної церкви Київського патріархату. В одному з двох діючих у місті храмів єпархії в певні дні й години було організовано богослужіння білоруською мовою, які проводив молодий чернігівський священик о. Євген.

Але це був лише перший крок. Віруючі білоруси вирішили створити і свою парафію. Відбулися установчі збори, на яких утворено білоруську громаду Української православної церкви Київського патріархату. Громада вирішила будувати свій храм. Богослужіння там ітимуть білоруською й українською мовами. Допомогу обіцяє один із місцевих підприємців, що увійшов до громади, допоможуть і білоруси з еміграції.

Отже, поки в самій Білорусі, окрім російської церкви Московського патріархату, православним білорусам помолитися ніде, Українська церква дає їм можливість звертатися до Бога рідною мовою.

Сторінку підготував
Петро АНТОНЕНКО,
м. Чернігів

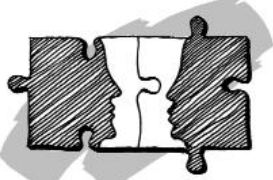

ХРАМ В ОБЛОЗІ І АМВОН У ПАРТІЙНОМУ НАМЕТІ

іконою Богородиці, висить у кількох разів більший портрет Наталії Вітренко.

То чого ж, власне, галасують «браття і сестри», до яких підпряглися навіть приїжджі промосковські «українські козаки» (є, виявляється, у нас і такі)? Гвалт один: не допустити передачі церкви віруючим Київського патріархату. То, може, мирянам Чернігівської єпархії Московського патріархату ніде помолитися Богові? Є де. У місті єпархія має 12 храмів проти двох у єпархії Київського патріархату. Причому більшість із них — пам'ятки історії й архітектури, які держава передала віруючим. У Чернігові аж п'ять храмів домонгольського періоду. Більше немає навіть у столиці. З них три храми передані віруючим і є дію-

чими. Два з них — у Московському патріархаті. У тому числі Спасо-Преображенський собор, найстаріший діючий храм України і колишнього СРСР. Він на рік старший Софії Київської. Будувач його і був похований тут син Володимира Спасителя, рідний брат Ярослава Мудрого Мстислав. Споруджений за 100 років до заснування Москви. Запитується, чому і ТАКИЙ Храм повинен належати Московській патріархії? Чому Троїцький собор, споруджений наприкінці XVII століття Іваном Мазепою, є зараз кафедральним храмом Чернігівської єпархії Московського патріархату, тієї церкви, що свого часу за вказівкою царя оголосила анафему тому ж Мазепі, й офіційно не зняла її по сьогодні?

“ГОЛОДНА ПРЕМ’ЄРА”

“ХРАМ В ОБЛОЗІ”

Чернігівські репортажі
Петра АНТОНЕНКА
читайте на стор.

— Чи не створюється у Вас враження, що в Україні відбувається гетотизація українського культурно-мистецького простору за рахунок розширення російського?

— Мабуть, було, і в якомусь залишку, даруйте за тавтологію, і залишилось. Нема прориву. У 20—30-ті роки таки був прорив українськості найбільшої сили. Те, що ми називаємо “розстріляним відродженням”. Тобто, той час мав більший прорив. Сьогодні повно розмов і стагнації.

Українська культура може стати ідеологією. У цьому й секрет національної ідеології. Люди, виховані в українськоцентризмі, — інші, аніж космополіти. Кожна культура на певні часи ставить завдання, ретельно проаналізувавши перед тим ситуацію. Програма, прийнята в 90-х — банальна. Група людей, з якою я працюю, ознайомила із стратегічними розробками в культурідесь понад десяти країн. Франція, наприклад, захищаючись від глобалізаційних процесів, які буквально насуваються на країну, дбає про мову французьку, про своє кіно. Причому, захищаються, зазначаю, французи від англійської навали. А українці повинні захищати себе від...

— “рідного” сусіда.

— Власне, йдеться не про якісь періодичні акції щодо захисту від російської навали, — адже вона виставила українську за межу, відсунула українську культуру на задвірки, на периферію. Ми і досі в цьому стані. Отож на засіданні Національної ради з питань культури і духовності при Президенті України прийнято “дорожню карту”...

— Чия ініціатива назвати програму “дорожньою картою”?

— Президента. То я розглядаю її як паралель із прийняттям стратегічного розвитку культури. Мусимо вийти на створення громадянського суспільства. Ця “дорожня карта” не закрита для доповнень.

Програму що, себто “дорожню карту”, ми напрацювали ще в серпні 2005-го, потім доповнювали. Кирило Стеценко, Анатолій Калиниченко, Сергій Проскурня, Іван Малкович... Я відстоював таку позицію: ми не можемо щось забороняти, нехай буде російська музика, наприклад, але нехай буде обкладена податком. І ринок потроху змінюватиме ситуацію.

— ...Чи знайомі Ви зі складовими Програми з розвитку культури, яку свого часу розробляли в Міністерстві культури під керівництвом Івана Дзюби?

— Ця програма була як на свій час цікавою, хоча, можливо, надто лояльною. А ми повинні бути більш наступальні, активні... Вирішено спробувати відкрити сайт Національної ради.

— Часто чуємо: “фольк” — це українська культура. Це не зовсім так. “Фольк” стає модним, а в перехідний період — модерним “фольком” — це гурти “Мандри”, “ВВ”. Це вже переосмислення фольклорного виконання в модерному звучанні. В академічному мистецтві є імена Сильвестрова, Станковича, Скорока. Остання літургія — досить сильна річ. Щодо сучасної музики, то бачили б Ви, як, скажімо, у Польщі розходяться диски наших гуртів.

А як це все зібрати? Врешті, українці мають за собою 1000 років духовної музики. Опера Данькевича “Богдан Хмельницький” лежала без руху 35 років. А як вона зараз прозвучала!

— Наш Президент — висококультурна людина. Хіба попередні керівники щось тямили у культурі? Проект “Мистецький Арсенал”, наприклад, може змінити історичне обличчя Києва.

— Що Ви скажете з приводу проголошення місцевими радами російської (під маркою регіональної) мови як, по суті, другої державної в деяких областях України?

— У нас уже давно мусується гарний проект: “Схід і Захід — разом!”. Але мало що для цього робиться. Це піна — рішення рад. Це результат політичних дебатів... Повинно бути чітко сказано на найвищому рівні: одна мова — одна держава. Все. Мені часом здається, що я живу в іншій, не своїй, державі. Ми повинні йти в наступ. Активно. А не стогнати, не плакати... Ми живемо, врешті-решт, на своїй землі.

— Як вважаєте — в українському випадку: в нас така ментальність (дещо сентиментально-лакшова) через те, що ми не мали постійної державності, чи не мали державності через таку ментальність?

— У нас нормальний менталітет. Скажі-

ВАСИЛЬ ВОВКУН: «ЛЮДИ, ВИХОВАНІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЦЕНТРИЗМІ, — ІНШІ, АНІЖ КОСМОПОЛІТИ»

Василь Вовкун здійснив близько 150 постановок: державних свят, українських і міжнародних фестивалів, днів української культури і мистецтва в Словаччині, Польщі, Франції, Німеччині, молодіжних масових заходів, альтернативних концертів, оригінальних видовищ. Серед них — постановка опери-ораторії І. Стравінського “Цар Едіп” (Славутич, 1996 р., Київ, 1998 р.), містерального шоу-дійства “Золоті ворота тисячоліть” (Київ, 1999 р.), літературно-мистецького фестивалю “Лесина осінь” (Ялта, 1994—2000 рр.), Фестивалю української культури у Польщі (Сопот, 2000 р.), Дня України на Експо—2000 (Ганновер, Німеччина, 2000 р.).

Як режисер і сценарист, Василь Вовкун, до речі, працює в різноманітних жанрах: автентичному, академічному, молодіжному і модерновому.

мо, я й незчувся, як у Донецьку поміняли таблички в адміністраціях — тепер вони українською мовою. Театр Донецька заговорив українською. І ніхто на мене там не дивився вовком, коли я спілкувався українською. Працювати над цією проблемою треба... Працювати...

— У Польщі, наприклад, повсюдно — польське середовище. Культура для кожного поляка — рідна. Це для нього природне середовище. А ми, коли переїжджаємо з області в область, — начебто на іншу землю потрапляємо.

Візьмімо Чехію початку ХХ століття. Мови чеської й не чутно було, більшість ідентифікувала себе з німецькою культурою. Виробили програму — і держава стала національною державою. Я хочу сказати: якщо задано рух, за якою програмою йти, — прийдемо до бажаного результату. А для пересічного міщанина це звучить так: треба видати указ, що там ще? Підготувати закон — і так далі. Тобто, діяти “зверху”. Нас імперія тримає не тільки через газ чи й якісь інші економічні важелі. Ось недавно Путін збирав представників СНД, пропонував співпрацю інтелігенції з усього колишнього простору СССР. Подивіться, як вони спекулюють темою слов’янства. Адже Київська Русь чи просто Русь — наша тема. Ми — історичні слов’яни...

Відступ, конче потрібний для ілюстрації вищесказаного: “Мы сохраняем (дозволю собі зберегти мову оригіналу. — Б. З.) культуру нашей исторической родины, Большой России (підкреслення моє. — Б.З.), поэтому не можем жить и работать порознь”, — оповідає нам, українцям, зокрема директор Державного музею А. С. Пушкіна Євгеній Богатирьов у статті “Интеллигенты СНГ, соединяйтесь!” (Литературная газета. Ч. 15 — 2006. — 12—18 апреля.).

У наступному числі тієї ж газети (ч. 16), уже після “первого форума творческой научной интеллигенции государств-участников СНГ” можна прочитати заголовок “з polegшим видихом” — “Без барьеров”. У ній натрапляємо на такі “перли”, як: “Но феномен заключается в том, что эта общая гуманитарная база не исчезла, она существует, она живет (чуєте, як вона існує, ба більше — живе? — Б. З.), более того, она в высшей степени востребована! — і ще б пак: мистецькі (і не дуже) колективи з Російської Федерації і днюють, і ночують в Україні, аби ми про них, випадково не забували, ба більше: на телеканалах, у радіопрогранах тільки й чути мову північних сусідів; як сказав нещодавно один із урядовців Росії: що ми пхаємо в Україну газ чи нафту, — культурну, інформаційну інвазію належить здійснювати, це ефективніше.

Що ж, кому потрібен імперський культурний (і не тільки) простір, — як кажуть молоді, прапор у руки. Якщо він уже не здатний мислити національними категоріями. Але, як реалістично підсумував кінорежисер Олег Фіалко,

— Треба видати закон про меценатство. Хоч я в його ефективність не дуже й вірю. Шпарку якусь, аби його обійти, завше знайдуть. Буде вигідно комусь, але не культурі. Повинно бути так: є економічна еліта, є культурна еліта — і вони разом працюють на національну культуру. Український бізнесмен активно вкладає гроші в російську “зірку”, це теж — меценатство, але він працює на чужу культуру. Віктор Ющенко намагається створити таку ситуацію, щоб бізнес працював на українську культуру, на великі проекти.

Ось літературно-мистецьке свято “Лесина осінь”. Кращі музичні сили. Афіші українською мовою. Відвідували його українськи налаштовані. Так тривало два—три роки. А далі зацікавилася російськомовне населення, тепер — аншлаги. За 12 років виросло нове покоління — в університеті, яке розмовляє українською. Поставили мені дві вистави. Ми мусили б працювали в регіонах на більш державному і державницькому рівнях. Комусь, скажімо, треба дати прочитати Лесю Українку, а комусь — Оксану Забужко чи Віктора Неборака...

— Яким бачите нинішній простір культури? Як синхронізувати діяльність центральних і периферійних об’єктів?

— Це дуже велика проблема. Нині ніхто не знає, як діяти в цьому напрямку. Містечковість буває, коли люди замикаються самі в собі, тобто в рамках свого містечка чи селища. Отже, гастрольна діяльність мистецьких колективів — дуже важливий фактор.

Українське село дістало добрий удар за роки незалежності. А село ж — величезний донор нації. І в кожному чую російську музику.

Звичайно, видавати гарні вказівки владним (чи провладним) мужам — це добре, але далі ніхто не контролює їхнього виконання. Варто підходити до цього прагматично: хочеш, щоб у твоїй кав’ярні звучала українська музика, — плати. Сьогодні в цьому матеріальному світі податок має бути добрим регулятором... Врешті, нагадую: немає закону про культуру взагалі. То хто ж контролюватиме всі ті процеси, що відбуваються, скажімо, поза українською волею?

— Що має превалювати — “культура України” чи “українська культура”?

— “Культура України” — це вже мегаполіс. Я з великим задоволенням хотів би на решті через це пройти. Ми, чесно кажучи, надто толерантні до наших аж ніяк не толерантних опонентів.

— Чи комфортно почуваєтеся на посаді головного режисера Українського державного центру культурних ініціатив, взагалі — в Києві?

— Звичайно. Були, шоправда, різні періоди. Зараз — однозначно. Навіть відчуваю, що можу якоюсь мірою впливати на процес. Не настільки, як цього хочеться, але все-таки...

— Часто буваєте в рідних краях?

— Я ще досі, маючи 27-річного сина, кожного Різдва чи Великодня вирушаю, точніше, вирушаємо сім’єю, до Мами. Знаєте, зайти в рідну церкву — і якось енергія з’являється. Дивившись на цих спрацьованих, згорьованих життям людей — і думаєш про велике. А ще — не хочу приховувати — приємно, що люди тобою пишаються. Це ж, мабуть, назавжди тут закопана моя пуповина, тут — мала Батьківщина, родина. Мрію подарувати Жовкві свою колекцію старожитностей — найвільний живопис (Марії Прима-ченко, Сколоздрі), вишивки, сакральне мистецтво (зокрема, давні українські ікони).

На Коляду в Києві було відкрито виставку “Кольори і мелодії українських свят”. Глядачі Києва, а також Харкова, Дніпропетровська, Кіровограда, Сум, Полтави мали змогу оглянути колекції з музею Івана Гончара, галереї “Родовід” Лідії Ліхач, сакральне мистецтво, вишивки, рушники з колекцій Президента і моєї, Вовкуна. Черговий пункт виставки — Одеса.

— Ви, бачу, видали книжку прози “Фрески” 2001 року. Як Ви прийшли ще й до літературної творчості?

— Я колись створив книжку новел “Морозяне щастя”. А до написання “Фресок” мене підштовхнула Ліна Василівна — після того, як прочитала мої новели, які я їй свого часу подарував. Запитає: чи я пишу? Так, я ще маю написати...

— Пане Василю! Як кажуть у народі, коли хтось виконує нелегку працю, — Бог в поміч!

●

Богдан ЗАЛІЗНЯК

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКЕ

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмальцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?”

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових років у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішуватиме, залишатися тут чи ні. Дехто захоується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевільна! А ось мені, певно, тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми непривітно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами.

ДИТЯЧЕ ПИТАННЯ

УЧНІВСЬКІ “ГРІХИ”

“Здав би до “Музею” погані звички мого товариша. У школі хлопець як хлопець, буває навіть сентиментальний. А вдома — тиран. Б'є сестру, кричить на матір, ображає бабуся. А вони мовчать або плачуть”.

“У цьому “Музеї” я залишила б таку погану звичку моєї подруги, як жадібність. Любить подарунки. А сама страшенна скупердяйка”.

“Як непотріб викинув би почуття помсти до своїх кривдників. Воно у мене дуже сильне. Я з ним лягаю спати і прокидаюся”.

“Боюся смерті, війни і двох учителів”.

“Маю погану звичку час від часу комусь нашкочити і спостерігати за реакцією. А ще здав би звичку ніколи не вибачатися, хоча й винен”.

“Кажу у вічі правду, хоч би якою гіркою вона була. І товаришам, і батькам, і вчителям. Але потім дуже страждаю. Не хочеться жити в цьому світі. Можливо, мені саме в “Музеї гріхів” місце. Який експонат правдолюбця!”

БАТЬКІВСЬКІ “ГРІХИ”

“Я здав би безкінечні й багаторічні батьківські докори: “Ти повільно все робиш”, “Ти не маєш друзів, як інші”, “Ти егоїст, індивідуаліст”, “Кому ти потрібен такий?”. Я й сам страждаю від цього вже давно”.

“У батьків ніколи не вистачає часу поговорити зі мною, вони завжди

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжкомісце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількохгодинних сварок, які ні до чого путнього не привели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учити перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широкого серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів

Фото О. Литвиненко

іншої. Майже з перших місяців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалої грамоти”, мене тоді охопив панічний жах, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом перейматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламу фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало,

як нові сусідки кладуть речі на полочки моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знушаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. Декого не влаштовує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ШКІЛЬНИЙ «МУЗЕЙ ГРІХІВ»

Вісім років я була шкільним практичним психологом і викладала людинознавство — у середніх класах та-психологію — у старших. У які лише драматичні історії не доводилося втручатися! Переконана в одному: учені-психологи, психіатри, медики частіше повинні нагадувати, що дитина не сприймає великої кількості наказів, та й узагалі наказової форми, категоричності.

...Наша Державна художня середня школа ім. Тараса Шевченка гуманніша за масові. Я в цьому переконана, та й учні це підтверджують. Гуманніша. І все-таки...

Учні 6-х і 10-х класів відповідали на одне й те саме запитання: “Якби у школі був “Музей гріхів”, який непотріб ти там залишив би?”. Відповіді примушують багато над чим замислитися.

“при ділі” або роздратовані. Ніде разом не буваємо. Навіть улітку відпочиваємо окремо”.

“Мій вітчим Саша ставився до мене як до доньки лише перші три місяці. А потім як уже не догоджала (варила їсти, мила посуд, прала), бачила його тільки незадоволеним і злим. Одного разу, коли я допізна готувала композицію на художню раду, він підійшов, довго роздивлявся, похвалив і сказав: “Що тобі мама наказувала перед від'їздом у відрядження?” — “А я й роблю все, як мама веліла”. — “Ні, не все. Вона ще стелила постіль і залишалася зі мною”. Допоможіть влаштуватися в якийсь далекий монастир, бо коли я розказала мамі про все, вона відповіла, що в мої 12 років треба вести себе пристойно не провокувати дорослих на “всьяке таке”. Виявляється, Саша їй розповів усе так, як йому вигідно. Жити не хочеться, допоможіть”.

“Дуже страждаю, коли ображає батько. Хочу навіть помститися. Але поки мене щось стримує”.

“Чому вони такі байдужі? Жодних запитань тобі, нічим не цікавляться. Лише зрідка: “Ну, у тебе все нормально?” Починаю розповідати. Ба-

чу, їм не цікаво. Навіть не помітили, як вийшла з кімнати...”

“У мене вдома не знають різниці між критикою і образою. Називають поганими словами. В нашій оселі, мабуть, назавжди поселилися маленькі війни”.

“Чим більше критикують батьки, особливо при свідках, тим більше роблю наперекір. Я їх ненавижду. І посилаю мовчки прокляття”.

“Про концтабори я раніше тільки читав. Відтоді, як у нас з'явився вітчим, зрозумів: наглядачами в концтаборах працювали такі, як він. Завжди злий, не розмовляє, а свариться (нецензурно), бешкетує. Можливо, тому до мене чіпляються всілякі хвороби. А молодша сестричка частіше перебуває в лікарні, ніж удома, хоч мама — лікар “швидкої допомоги”.

“Якби до Верховної Ради обирали підлітків, ми б розповіли, як нестерпно буває жити. Можливо, тоді законом обмежували б права батьків”.

“Здала б до “Музею” лайливі (нецензурні) слова тата і мами. Вони не сваряться, а завжди так спілкуються”.

“Як на мене, батьки бояться любити дітей, щоб не “зіпсувати”. Така ось дивна логіка. Йй, безумовно, місце в незвичному “Музеї гріхів”.

УЧИТЕЛЬСЬКІ “ГРІХИ”

“Моя школа — і вчителі, і педагоги-художники — так вигідно відрізняються від двох попередніх, де я вчився раніше, що “Музею гріхів” у нас не може бути...”

“Я здала б до “Музею” звичку викладачів усіх навчальних закладів думати, ніби ходіння до школи — найбільша радість для дітей”.

“По-моєму, то гріх, коли учитель полюбить нагадувати про помилки та вчинки, скоєні колись. Помилки, які я й сам не хочу згадувати”.

“Я відправив би до “Музею” звичку вчителів, які вміють “дуже чемно” “прищемити дверима пальці”. На класній годині йшлося про людські вчинки, про подвійну мораль. Я кинув репліку-запитання: “Чи можна називати учнів і вчителів також людьми з подвійною мораллю, якщо вони українською розмов-

ляють тільки на уроках і все. На перервах, поза школою спілкуються лише російською?”. Вчителька відповіла: “Це зовсім не заважає їм бути патріотами і не меншими, ніж ти зі своєю широю українською.”

“Так вона ж може загинути, якщо нею не спілкуватися,” — не втримався я і на підтвердження процитував поручика Лукаша: “Залишилось чехами, але ніхто не повинен про це знати. Я — також чех”. Це і про нас писав Ярослав Гашек, коли створював свого Швейка і писав у Києві у такі ж непевні часи.

Відтоді (з тих зборів) моє шкільне спокійне життя скінчилося. А попереду ще 11-й клас”.

“Відправила б до “Музею гріхів” поганий характер учителів, бо ніколи не усміхаються”.

“У деяких учителів звичка неохайно одягатися, постійно скаргитися нам на скруту. А чи добре це?”

“Чому викладачі обирають собі “любимчиків” і ставлять їм гарні оцінки? Цьому явищу місце в “Музеї”.

“У нас багато вчителів, у яких добре розвинене почуття гумору. А у двох педагогів, не гумор — сарказм, бо сміх дуже дошкульний! Над собою сміються легко, не злобливо, а учням таке слівце можуть припекти, що воно надовго тобі псує настрої, стає прізвиськом. Куди дітись від цього?”.

До якого висновку дійшла я в своїй практиці (а понад 90 учнівських робіт це підтвердило)? Тепло і ніжність не розбещують дітей, як було заведено думати. Милосердя — найцінніше, що є в педагогіці.

Розвиток української лексикографії має складну історію та численні зовнішні втручання, зокрема вплив совєтської політики, програмних ідеологій щодо зближення російської та української мов. Урешті-решт, унаслідок подібних “контактів” між наукою та політикою сьогодні маємо цілий шар проскрибованої, ледь живої лексики, комплекси забутих і відчужених від української лінгвосфери слів. Але ж саме така лексика — свідчення повнокровності української мови, функціонального розмаїття, стилістичного увиразнення та експресії. Проте за совєтських часів мовна політика мала свої ідеологічні плани розвитку (позамовні!), що призвели до викривлення мовного дзеркала, спотворення уявлення про мову, упослідження лінгвістичного дискурсу через свідомий, спланований параліч внутрішньомовних ресурсів. Усе це — причина викривлення історичних кодів української нації, нерозуміння її перспективи та цінності.

Пошкоджену національну самоідентифікацію значної частини українського народу породжує не тільки недостатня обізнаність із власним історичним минулим, а й *викривлена* мовна ситуація, що масово продукує тип конфліктної свідомості й поширює явище, що в науці має назву “ненависть до самого себе” або “самоприпинення”. Можливість втрати власного історично-інформаційно-культурного простору становить чи не найбільшу загрозу українському суверенітету, оскільки в сучасному індустріальному суспільстві засоби масової інформації мають величезний вплив на формування *масової свідомості*.

Політичні втручання — річ дуже небезпечна, але в історії вони завжди мали успіх для апологетів фальшивих ідеологем і фатальні наслідки для самої історії. Ось і сьогодні мова перетворилася на об’єкт політичних прокламацій, демагогічних виступів із трибуни Верховної Ради, ненависті, жорстокого цинізму та фінансових махінацій. А людей, які дбають про повноцінне існування мови, роблять реальні дії для розвитку мови, — обмаль.

Одним із останніх вчинків, що має сприяти розвитку мови, є перевидання у видавництвах “Обереги” десяти тисячним накладом “Російсько-українського словника” Сергія Іваницького та Федора Шумлянського. Цей словник було видано ще 1918 року, “в час боротьби за Українську державу, в якій, згідно з європейською традицією державотворення, мова титульної нації мала бути головним чинником консолідації. Завдання дерусифікації міських середовищ і розширення сфер уживання української мови викликали нагальну потребу в опрацюванні її літературного стандарту, унормуванні правопису, створенні терміно-систем, упорядкуванні лексичного складу”, — зауважує у передмові до видання Лариса Масенко, завідувач кафедри української мови Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

Перевидання словника, в якому відбито стан розвитку української мови на початку ХХ сторіччя, — вчинок сміливий, він вартує уваги мовознавців та й загалом гуманітаріїв. Сьогодні час повертати до мовного узусу репресовані слова, щоб нарешті припинити мавпування з російської мови, адже в такий спосіб ми переносимо в українську свідомість абсолютно не український спосіб мислення. Свідомість у прогнилих шатах — феномен покоління манкрутів на кодах постсовєтської системи.

Національне калічення через призму мовної політики може спинити потужне функціонування мови не тільки в комунікативному аспекті, а й як засобу думання, експресії, пізнання. Для цього насамперед потрібна лексика — тобто словник, що має подати для мовця потрібне слово. Вживання семантичного розмаїття може вивести зі стану мовного анабіозу через втрату функціональних органів і фрустрації систем мови в попередні десятиліття. А такі мовні екзекуції в ХХ сторіччі в СРСР — факт, що вже не потребує перевірки.

Так, наприклад, із початком цькувальної кампанії 1933 року проти тогочасних термінологічних праць як “буржуазно-націоналістичного шкідництва” було видано у 1934—36 роках п’ять термінологічних бюлетенів (медичний, математичний, ботанічний, фізичний і виробничий) зі зрусифіко-

ваною науковою термінологією, яку згодом пропагували в десяти російсько-українських шкільних термінологічних словниках (1933—35), і загальних словниках С. Василевського (1937), М. Калиновича (1948). Натомість про “Російсько-український словник” Іваницького та Шумлянського було забуто.

Ще Михайло Жовтобрюх, загалом негативно оцінюючи лексикографічні праці 1918—1920 рр., вирізняє два словники. На його думку, виняток становлять лише двотомний “Російсько-український словник” С. Іваницького та Ф. Шумлянського та “Словник української мови” Д. Яворницького. На думку Жовтобрюха, перший словник “обіймав найбільший проти всіх інших тогочасних словників реєстр російських слів, перекладених одним або кількома українськими відповідниками”.

Автори цього словника старанно добирають усі значення реєстрового слова, щоб витворити якнайповніший семантичний ряд українських відповідників. Відчутно, що укладачі хочуть відшукати з мовних глибин питомі українські слова, щоб не уривався зв’язок поколінь. Кожне слово може розгортатися в

КРОК ДО МОВНОГО ПОВНОГОЛОСЯ

Перевидано “Російсько-український словник” Сергія Іваницького та Федора Шумлянського

семантичне гніздо, що об’єднує назви різновидів, характеристик, станів, понять, явищ тощо. Це скрупульозне опрацювання терміна за принципом тлумачного словника. Наведу кілька прикладів: маратель — базграч, партач, (про малярів) — квачомаз, богомаз, (про піїтів) — віршомаз, папіромаз; предсудительний — срамотний, сороміцький, негожий, доганный, незвичайний, неподобний; случай — випадок, трапунок, нагода, пригода, приключка, припадок, случай, оказія... Отже, на одне російське слово — кілька питомо українських. Сьогодні, напевно, багатьом було б легше відшукати іншомовне слово, аніж те слово, яке живе в нашій мові. Через совєтську мовну політику та позамовні втручання маємо десятки, сотні слів, похованих під шаром струп’їв винищеної мовної пам’яті.

У словнику широко ілюстровано словотворчість народу, в якій відбито його спостережливість, фантазійність, поетичну уяву: шапка — шапка (порвано тепла), (смушева гостроверха) — шлик, шличок, (повстяна) — магерка, яломок, (з наушиками) — малахай, (кудлата і висока) — кучма, (овеча) — бира, бирка, (чабанська) — чабанка, (сукняна) — шо(е)ломок, (обшита Кабардою) — кабардинка, (з ріжками в візр конфедератки) — рогачка; вінець, корона. Велику увагу у словнику приділено фразеології — сталим словосполученням, ідіомам і синтаксичним зворотам: пойти в пляс — піти у танець; пойти, пошло на несчастье — піти, пішло на лихо, на пропасть; показаться вдали — замаячити; проводить в дорогу — виряжати, вирядити; пуститься на произвол — пуститися берега тощо.

Лариса Масенко в передмові до перевиданого словника зауважує, що його “високі оцінки з’явилися в мовознавчій літературі лише після 1991 року. У радянський період майже всі словники — і загальномовні перекладні, і термінологічні, укладені в роки визвольних змагань та українізації 1920-х років, — ще з часів терору 1933 року були оголошені “націоналістичним шкідництвом” і вилучені із практичного та наукового вжитку, а більшість упорядників їх були репресовані”. Річ у тім, що “мовознавців 1920-х років, які опрацьовували орфографічні, термінологічні й лексичні норми української літературної мови, було звинувачено в намаганнях “відірвати” українську мову від російської... З 1933 року українське словникарство перебувало під пильним партійним контролем, а головним принципом укладан-

ня російсько-українських словників був принцип зближення лексичного складу української мови з російською”.

Як зазначають у коментарях до словника його упорядники Сергій Іваницький та Федір Шумлянський, за основу лексикографічної праці вони взяли “Словарь російсько-український” М. Уманця (Комарова) та А. Спілки (колективний псевдонім одеських співпрацівників М. Уманця). У передмові автори написали: “Малося на думці, головним чином, задовольнити нагальну потребу широкого загалу українського й неукраїнського громадянства в такого роду словників, який би містив у собі в можливо найбільшій формі ... українські слова й вислови...”

Мова — модель національної самоідентифікації в історичному часі, що відображає стан генетичної інформації суспільства. У ХХ сторіччі розуміння мови вийшло за межі суто лінгвістичних знань. Але найважливіша функція мови — націєтворча: соціалізація людини відбувається в атмосфері саме національної мови, національних кодів та символів, національної концептосфери. З цієї причини у визначеннях нації більшість дослідників наголошує саме на мовному компоненті, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце — поруч із *національною самосвідомістю*, елементом і виявом якої є ставлення до мови. Саме тому роль словникарства першочергова для розвою мови, підтримки мовного функціонування за умов нестачі чіткої та фінансованої національної мовної політики.

На жаль, із початку “незалежності” в Україні мовне питання із царини лінгвістичної перейшло у площину політики. Але на початку дев’яностих навіть і політики ще не було, а була політична клановість. Так ось, досить довго ці клани вирішували статус, роль, майбутнє тієї “нешасної” української мови, знаючи про неї тільки “заочно”, переважно з совєтських документів. Мова для “кланової політичної еліти” — зручний предмет маніпулювання: за “мовним питанням” можна сховати питання політичне, фінансове, економічне... Ситуація в Україні на початку дев’яностих була дуже нестабільною: нерозуміння історичної перспективи внаслідок винищеної історії та самих категорій історичної свідомості (того плацдарму, на якому можна побудувати систему бінарних перспектив), економічна криза, культурний занепад, “розгул” демократії (разом із іншими розгулами!) — усе це дало підстави для ут-

вердження постсовєтської стагнації. В мову почали грати, а за серпанком лінгвістики приховували елементи далеко не мовознавчі, а політичні. Звісно, для тогочасних “політичних керманів” словники на кшталт Шумлянського та Іваницького не мали жодної історичної й культурної ваги. Тогочасна “еліта” і російської мови не знала (послугувочись арго та новомовою), не кажучи вже про українську.

Усе це призвело до того, що сьогодні (за умов “розгулу” ліберальної демократії та нівеляції національної свідомості) ідеальний час розв’язати іншу мовну проблему: захистити “пригноблену” (виявляється, так!) в Україні російську мову, надавши їй статусу регіональної, розмахуючи Хартією про “міноритарні мови (під соусом мов меншин)”. Україна впевнено хоче начепити на себе “демократичний” *лейбл* “*двомовної країни*”. Нація з двоязичієм — передбачуваний результат мутації історичного коду. В чому ж небезпека такого діагнозу?

Лариса Масенко у своїй праці “Мова і суспільство: Постколоніальний вимір” цитує слушну думку польського дослідника Є. Велюньського: “Немає двомовних народів — так само, як немає дитини, в якій було б дві біологічні матері”. Поширення двох мов в одній країні — джерело постійного дискомфорту й напруження. Витіснення національної мови чужою перетворює народ на аморфне *населення* з меншовартісною домінантою. Тому одне з нагальних сучасних завдань — відновлення природних стихійних форм існування мови. “Мову, що вийшла з ужитку як засіб звичайного буденного спілкування, не врятує від забуття створена культура, якою б елітарною та досконалою вона не була”, — слушно зауважує Л. Масенко. Розвиток словникарства, зокрема видання високоякісних російсько-українських словників десяти тисячним накладом може суттєво допомогти змінити ситуацію.

За словами професора Масенко, “високий рівень словника С. Іваницького та Ф. Шумлянського засвідчує той факт, що до нього зверталась як до лексикографічного джерела, поряд зі словниками Бориса Грінченка та Євгена Тимченка, Олена Курило, добираючи матеріал до праці зі стилістики “Уваги до сучасної української літературної мови”. Цей словник двічі без змін перевидували в добу українізації 1920-х років — у Катеринославі та в Харкові.

Проблема мови в Україні — це теоретична проблема визначення ціннісних орієнтирів сучасної людини за умов *наведеної* ліберальної демократії та браку національної основи. Відомо, що демократія — система багаторівнева, еволюційна, відкрита для множинності інтерпретацій. Але це у випадку сформованих демократій. Наразі маємо хаотичну проліферацію інтерпретацій демократії на тлі або повільного (як в Україні) шляху до можливої демократії, або (як у Росії чи Білорусі, вже не кажучи про центрально-азійські держави) неприхованого повернення до радянської моделі централізованої влади. Для когось демократія — це рівність і відповідальність, а для когось — “всездозволеність” і немірний простір для плебейських самовиявів. Немає і не може бути однієї моделі демократичного устрою. Але в будь-якому випадку демократія без національної основи немислима.

Лариса Масенко підсумовує в передмові до словника, що його “було укладено із практичною метою — подати зібрання української лексики в достатньо повному обсязі, потрібному для оволодіння українською мовою (близько 35 000 слів)... Хоча з часу першого видання словника С. Іваницького і Ф. Шумлянського минуло майже століття, він і нині цілком придатний для практичного використання, особливо якщо зважити, що й тепер завдання дерусифікації й розширення сфер використання української мови такі ж актуальні, які на початку ХХ століття. Велике значення має перевидання словника і для наукової мети — дослідження традицій українського словникарства, вивчення процесів унормування й кодифікації української літературної мови в їх історичному розвитку”.

● **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ**, студент Національного університету “Києво-Могилянська академія”

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевізор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку... у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїждить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулею закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки була встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка
(малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла навіть наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офурутон (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозиуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігноруються значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами
О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана
(малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

Питання: “Чи можуть чоловіки коли-небудь стомитися від жінок?”

Відповідь: “Це вже трапилося”.

Питання: “Що, на вашу думку, стало тому причиною?”

Відповідь: “Я не можу дати відповідь за весь світ, але у Франції стосунки між чоловіками й жінками дуже ускладнилися. Багато конфліктів, нерозуміння, і через це багато людей воліють лишатися самотніми, замість того, щоб брати участь у війнах між статями. Чоловікам і жінкам завжди було нелегко співіснувати, але з якогось часу жінки стали ширішими, почали говорити правду, — а правда нікому не подобається. Раніше всі наші стосунки прикривала зручна брехня, всі ці завчені фрази про родину, суспільство, традиції. Сьогодні треба бачити правду, а це непросто”.

Цей уривок із інтерв’ю відомого французького кінорежисера Бертрана Бліє (червень 2006 р.) відзеркалює поширений (але не єдиний) погляд на нинішні проблеми родини, яка — з певної точки зору — є чимось, що починається реєстрацією шлюбу і може закінчитися реєстрацією розлучення. Я не можу дати відповідь за весь світ, але в Україні сьогодні спостерігаємо певні процеси, які з абстрактно-наукових позицій можна назвати цікавими, а з соціальних — неоднозначними чи навіть загрозливими. Вважатимете їх ви, пані та панове, цікавими чи загрозливими, залежить від вашого ставлення до слів шановного кінорежисера. Чи й справді чоловікам і жінкам завжди було нелегко співіснувати — чи месьє говорить про якісь паризькі витребеньки всупереч тому, що немає нічого природнішого, ніж таке “співіснування”? “Не знав я тільки вашого імення, // не знав обличчя, але я шукав // у кожному жіночому обличчі // хоч відблиска того ясного сяйва, // що променіє в ваших гордих бчач. // Коли ми, двоє, різно розійдемось, // то в божім твориві немає глуду!” Прекрасні слова! Ось тільки... сказав їх (словами Лесі Українки) такий собі Дон-Жуан — не найкращий шлюбний партнер; а донна Анна... Утім, ви пам’ятаєте цей сюжет.

1+1=?

Кажуть, що шлюби укладаються на небесах. Можливо, — але руйнуються вони на землі, і здебільшого через дуже приземлені причини. У країнах із традиційною культурою релігійні настанови і звичаєві правила лишаються гарантими якщо не гармонійності, то принаймні стійкості родини. Модерний світ переживає те, що називають “кризою шлюбу”, хоча — якщо відверто — більшість “просунутих” співтовариств уже перестала цією кризою перейматися, а нові стандарти в стосунках чоловіків і жінок поціновує беземоційно (“се ля ві”).

Україна (як і інші республіки колишнього Радянського Союзу) перші ознаки кризи шлюбу відчувала задовго до розпаду імперії, але саме після нього процес прискорився: добре чи ні, а в цьому сенсі ми швидко наздоганяємо інших. Табл. 1 відзеркалює два складники того, що відбувається, — динаміку кількості шлюбів і розлучень упродовж 20 років. Скидається на те, що найдраматичнішу позначку ми проминули в 2000-му році, коли кількість зареєстрованих шлюбів була найменшою, а на кожних 100 нових родин припадало 72 родини, які розпалися (це вдвічі більше, ніж у 1985 р.). Чи стійкою буде тенденція до стабілізації (і на якому рівні стабілізується ситуація), знатимемо ближчим часом.

Цікавою і виразною є динаміка розлучень, яким передувала більша чи менша тривалість подружнього життя (а в багатьох випадках — “співіснування”). За браком місця розглянемо лише дві позиції — вихідну (1985 р.) і сьогоднішню (2004 р.). Багато з нас пам’ятають, що й двадцять років тому розлучення було

справою поширеною і, сказати б, звичною, але в деяких випадках і для деяких людей небажаною з погляду партійного начальства. Відтак дуже значна частка (36,5 %) розлучень припадала на “некерований” молодняк, шлюбний досвід якого не перевищував 5 років. Далі набирали ваги і кар’єрні, і психологічні мотивації, шлюби ставали стійкішими, а кількість розлучень йшла по низхідній: 5—9 років — 28,2 %, 10—19 років — 23,3 %, а на “ветеранів подружнього життя” (20 і більше років у шлюбі), припадало лише 12,0 % усіх розлучень. Сьогодні маємо інший “пазл”. Більше 5 років не тримаються разом лише 26,5 % тих, що розлучилися, — чи це добре? Не дуже, бо йдеться лише про зареєстровані шлюби й розлучення, а насправді велика кількість чоловіків і жінок за такий термін устигли “зійтися—розбігтися”, не лишаючи слідів у державній статистиці; цьому, власне, і відповідає зменшення показників шлюбності як у абсолютних числах, так і в перерахунку на 1000 наявного населення. Водночас кількість розлучень змінюється мало, але кожний випадок зас-

Фотокопак О. Литвиненко

КОЛИ РОЗЛУЧАЮТЬСЯ ДВОЄ...

Таблиця 1. Динаміка кількості шлюбів і розлучень

	1985	1990	1995	2000	2004
А. Зареєстрованих шлюбів (тисяч)	498,9	482,8	431,7	274,5	305,6
На 1000 наявного населення	9,8	9,3	8,4	5,6	5,9
Б. Зареєстрованих розлучень (тисяч)	182,4	182,8	198,3	197,2	172,2
На 1000 наявного населення	3,6	3,7	3,8	4,0	3,6
Співвідношення Б/А, %	37,4	38,9	45,9	71,9	59,8

Таблиця 2. Частка дітей, народжених жінками, які не перебували у зареєстрованому шлюбі (%)

	1985	1990	1995	2000	2004
Всього	8,3	11,2	13,2	17,3	20,4
У міських поселеннях	7,9	10,5	13,4	17,7	20,3
У сільській місцевості	8,2	12,9	12,8	16,9	20,7

відчує про вичерпання “старих” (зареєстрованих) резервів. Якщо частка тих, що вирішили жити нарізно після 5—9 років шлюбу, змінилася мало (25,0 % у 2004 р.), то на 10—19 років таких припадає 31,1 %, а на 20 років і більше — 17,4 %. Отже, сьогодні серед тих, що воліють розірвати ланцюги Гімenea, кожний шостий чоловік (чи жінка) зробили це, трохи не доживши до “срібного” весілля чи навіть відсвяткувавши його. Як відомо, всі щасливі родини однакові, а кожна з нещасливих має свій окремий клопіт. Пізні розлучення, вочевидь, значною мірою зумовлені двома чинниками — пияцтвом чоловіка (коли розлучення ініціює дружина) і “сивиною в бороду, чортом у ребро”, коли на новий режим козакування виходить чоловік. Відомо, що чоловіки після таких розлучень не мають, назагал, особливих проблем, якщо хочуть одружитися знову; до жінок доля не така милосердна, бо на сьогоднішньому ярмарку наречених панує жорстка конкуренція. Зрештою, — як і завжди — багато важать гроші. Не можна купити кохання, але для молоді дружини можна купити помешкання (котедж, зймок); старші чоловіки з гаманцями в усьому світі — а тепер і в нас — у великій ціні серед жіноцтва. З іншого боку, злидні й безробіття змушують шукати заробітку за кордоном багатьох із тих, хто не має на-

міру руйнувати родину, але через деякий час усвідомлює, що вона фактично зруйнована. В цьому сенсі особливо небезпечним є варіант, коли в заробітчани подається дружина, а чоловік доглядає дітей, годують птицю... а тоді починає пити і “ходити” до Галі. Раніше переважну частку трудових емігрантів складали чоловіки (а їздили вони передовсім до Польщі й Росії); сьогодні говоримо про жінок (які шукають заробітку переважно в Італії; коли йдеться про хатні роботи, відомо, що господар нерідко має бажання доплачувати за спеціфічні послуги; лише дурень скаже про заробітчанок, що “всі вони такі”, проте проблема існує).

Якщо продовжувати далі про гроші, певної ваги набирає відносно нове для нас явище, коли успішна бізнес-дама заробляє більше, ніж її чоловік (якого — “на домар злого”, кажуть поляки — вона може зарахувати до своєї фірми шофером, охоронцем чи кур’єром). Назагал розум і такт обох сторін дозволяють уникнути психологічної напруги, але багатістю — коли не всім — чоловікам така ситуація здається протиприродною.

Так чи інакше, а — попри драматизм чи й трагедійність розлучення для тата й мами — стражданнями внаслідок цього дійства лишаються насамперед діти.

КИНУТІ ДІТИ

Бог шлюбу Гімeneй, син Діоніси й Афродіти, був прекрасним юнаком, мав чудовий голос і гарно грав на всіх інструментах, які потрапляли йому до рук. Розважаючи гостей на весіллі свого таточка з новою нареченою, Гімeneй раптово помер. І ось, виявляється, гімeneї (епіталами) відтоді співають на весіллях не так на честь молоді й молодого, як для вшанування талановитого небіжчика... Жаклива історія! А якщо серйозно, то може, й справді формальний шлюб (церемонія, записи, печатки) сам по собі мало що важить для майбутньої родини і для дітей, які в ній народяться? Беручи до уваги, що в окремих скандинавських країнах від 40 % до 60 % малюків народжуються в громадянських (незареєстрованих) шлюбах, така позиція не позбавлена сенсу. За тієї, звичайно, умови, що законодавство, соціальні служби і традиції нового, “неформального”, подружнього життя є достатньо ефективними з усіх точок зору, а насамперед стосовно дітей. А що робиться в Україні? За останні 20 років частка позашлюбних дітей серед загальної кількості тих, що народилися, зросла в сільській місцевості в 2,3 рази, в містах — в 2,6 рази. “Облом”! Сьогодні кожна п’ята дитина (87265 малюків у 2004 р.) формально не має тата (табл. 2). Не будемо лукавити: значна частка цих дітей не має батька і фактично; дивитимемося правді в очі: багато з них чи просто з пологового будинку, чи трохи пізніше опиняться в сиротинцях. Але — не всі. Знаємо багато випадків, коли одинока (самотня!) жінка свідомо йде на такий відповідальний крок: коли батьки “випадкової” породіллі не побиваються, а — кажучи образно — гуртом лаштують колицку. Нарешті, маємо і в Україні якусь кількість незареєстрованих шлюбів, “нормальних” у тому сенсі, що все у них так, як у нас із вами, хоча не мають печаток у паспортах. Прямой статистики щодо цього немає, але можемо зорієнтуватися опосередковано. Із 87265 позашлюбних дітей 20775 (24 %) є у матері другими, 6763 (8 %) третіми, а 4001 (5 %) — третіми, четвертими і навіть п’ятими (та наступними). Хоча знаємо про випадки “злісного” безбатьківства і про кількох дітей, зачатих і народжених жінкою між двома пляшками, можемо вважати, що близько 30 % позашлюбних дітей насправді мають “чинного” батька, і хай їм Бог дає здоров’я — і батькам, і дітям.

Гірше стоїть справа, коли йдеться про розлучення. Табл. 3 — звичайна, якщо говорити про демографічні видання — трохи складна для газети, але я прошу уважно до неї придивитися. Що втішає? 42 % шлюбних пар, які розлучилися у 2004 р., не мали дітей. Але ж назагал майже 130 тис. дітей такі стали напівсиротами — і це за один рік... Майже 3 тис. пар дійшли висновку, що разом їм тісно, вже після того, як народили 3-ох і більше нащадків; так одразу і не скажеш, чому в селах кількість таких розлучень удвічі більша, ніж у містах (відповідно 9,3 % і 4,3 %); ймовірно, просто тому, що в містах по трійко дітей вже не народжують.

Повертаючись до висловлювань п. Бертрана Бліє, мусимо, вочевидь, визнати існування проблеми, про яку він говорить: мистецтво вічне, життя коротке, кохання минуле, екзистенційним проблемам людської істоти немає кінця, чоловіки потомилися від жінок, жінки від чоловіків... Є про що говорити, навіть якщо не вдаватися до богемного кокетування, яке не є зовсім чужим вельмишановному режисерові. Але ж — діти... Ніщо не може замінити благодатного впливу родинного затишку на формування душі та розуму тих, що ростуть. Багатий Захід “експериментує” зі шлюбом, маючи принаймні можливість забезпечити кинутим дітям шматком хліба. В цьому сенсі наші “експерименти” розпочалися передчасно. Якщо тенденція до формування малодітної (бездітної) родини визріла в радянські часи, то соціально-психологічно близька до неї мода на нестійкий чи неформальний (і також нестійкий) шлюб зміцнилася саме в останні роки.

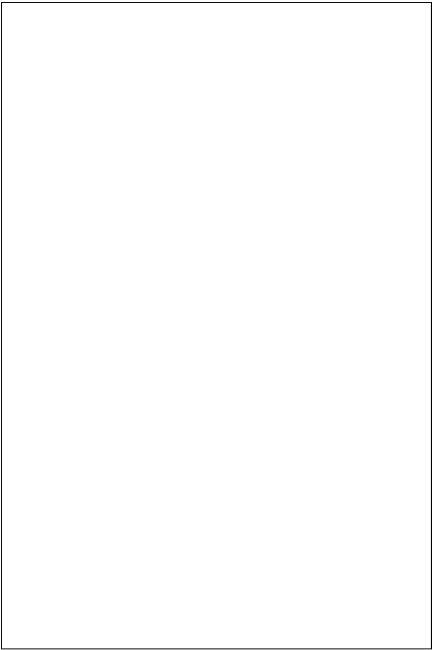
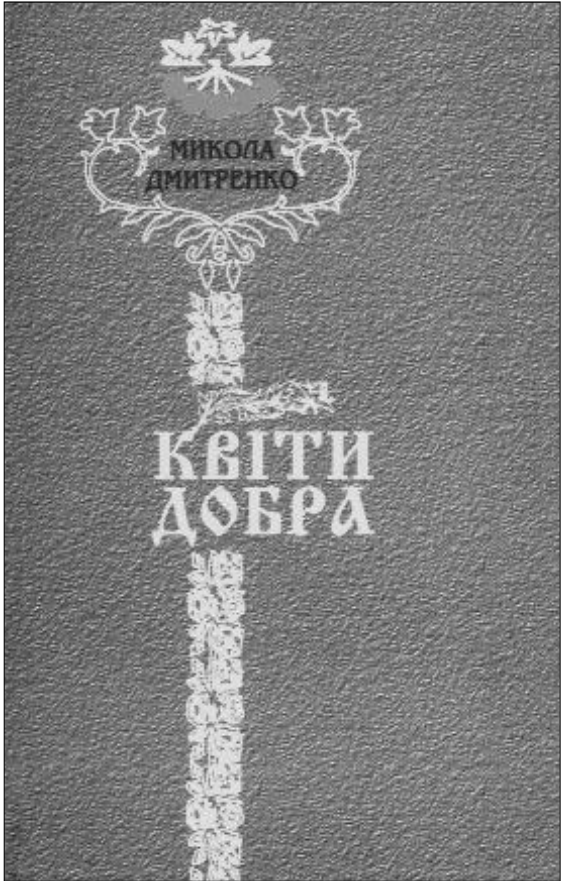
Такою, вочевидь, є ціна суспільних реформацій.

● Володимир ВОЙТЕНКО, професор

Таблиця 3. Розподіл розлучень за кількістю спільних дітей віком до 18 років (2004 р.)

	Всього розлучень	У тому числі з кількістю спільних дітей					Всього дітей
		Не було спільн. дітей	Однією	Двома	Трьома і більше		
					розлучень	дітей	
Всього	173153	71079	70139	19102	2943	10034	127307
У містах	134372	58535	62208	12279	1280	4217	91073
У селах	38781	12444	16841	6823	1683	5837	36324

•

“Можна творити поезію високого патріотизму, ні разу не вживши слів — батьківщина або вітчизна; можна пройняти творчість палкою любов’ю до України, ні разу не вживши слова Україна; можна писати й пристрасні любовні поезії, не вживши слів любов чи кохання. Бо поезія — не називає, а пориває. Цього не знає більшість наших молодих і літніх претендентів на звання поета. Це добре знала Олена Теліга”. Так Гр. Шевчук (Юрій Шерех) сказав про мужню і красиву жінку, яка обрала шлях звитяги й боротьби і йшла ним до кінця нескити, поклавши життя на вівтар боротьби за українську державність. Цю високу офіру здійснив і її вірний друг і чоловік Михайло Теліга.

У розвії української духовності є приклади, коли подружні пари спільно йшли по шляху формування й утвердження національної самосвідомості: Пантелеймон Куліш і Ганна Барвінок, Олена Пчілка і Петро Косач, Олександр та Софія Русови і багато інших. Окрім спільного подружнього життя, виховання дітей, їх об’єднували високі громадські та політичні ідеали. Михайло та Олена Теліги — з цього числа українських патріотів.

Олена Шовгенова і Михайло Теліга познайомилися в еміграції, куди їх закинула доля після довгих поневірянь. Під час визвольних змагань родина Шовгенових переїздить до Києва, де батько Олени веде активну політичну діяльність — він член уряду УНР. А згодом — прощання з Києвом, який для Олени став рідним і святим, і трагічний “ісход” — еміграція.

У Празі Олена закінчує матуральні курси і 1925 року вступає на історико-філологічний факультет Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова. Там, у Празі, відбулося її знайомство з Олексою Стефановичем, Олегом Кандибою (Ольжичем), Галею Мазуренко, Оксаною Лятуриною. В Подєбрадах, куди часто приїздила до батька, ректора Української Господарчої академії, познайомилася з Євгеном Маланюком, Юрієм Дараганом, Леонідом Мосендзом. Трохи пізніше усі вони стануть єдиною творчою спільнотою, яка увійде у світову культуру під назвою “празька поетична школа”.

Узимку 1924 року у Студентському домі у Празі “Видавництво Української Молоді” влаштувало вечір, активну участь у підготовці якого брала енергійна й непосидюща 18-річна Олена. Українська громада підготувала концерт, і на ньому з величезним успіхом виступав бандурист Михайло Теліга. Згодом зібрані кошти пішли на видання збірки талановитої поетки Галі Мазуренко — колишнього вояка армії УНР, нагородженої у роки визвольних змагань за відвагу найвищою відзнакою — орденом “Залізний хрест”.

До цього часу Олена Шовгенова — мила, екзальтована, жвава дівчина, яка спілкується переважно зі своїми ровесниками-емігрантами, здебільшого з російською “золотою молоддю”, бере участь у молодіжних вечорах, живе безтурботним життям. У недалекому минулому — “північна Пальміра” — Петербург, у якому пройшли дитинство та юність, закоханість у поезію “срібного віку”: Ахматової, Блока, Гумільова, Мандельштама... І хрещена мати Зінаїда Гіппіус — неабияка поетеса. Російськомовне оточення і у Празі, і вдома, де батьки з синами й донькою, а ті між собою, розмовляли виключно російською. І якесь, на перший погляд, ніби віддалене ставлення до українства, хоча й не цуралася його, отого українського, бо колишніх вояків армії УНР та членів їхніх родин у Чехо-Словаччині було понад 30 тисяч. Завдяки президентові держави Томашеві Масарику вигадав української землі отримали тут не лише політичний притулок, а й можливість отримати українську освіту (прецедент небувалый!), тож крім українських гімназій тут були створені Український вільний університет, філософію в якому студіювали Олекса Стефанович, Олег Ольжич, Іван Колос, Андрій Гарасевич та інші представники “празької школи”; Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова, в якому викладала, зокрема, Софія Русова, і її блискучі лекції з педагогі-

ки слухали Юрій Дараган, Олена Теліга, Галля Мазуренко; Українська Господарська Академія в Подєбрадах, яку закінчили Євген Маланюк та Леонід Мосендз; Українська студія пластичного мистецтва у Празі, де мистецтву малярства й скульптури вчилися Галля Мазуренко й Оксана Лятурина.

Олена Теліга поки що зайнята своїми безжурними дівочими справами. Але якось трапився випадок, який буквально поведе життя дівчини іншою колією. У Народному домі на Виноградах (один із районів Праги — Т.А.) добродійний комітет російських монархістів влаштував бал. Оточена кавалерами, Олена танцювала і розважалася. І

ДО 100-РІЧЧЯ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

ЖИТТЯ, ЯК СПАЛАХ

раптом серед її упадальників розпочалася розмова, яка вдарила дівчину у саме серце, — йшлося про українську мову як мову “собачу” із глузливими знущаннями і прикладами. “Ви хами! — скрикнула Олена. — Це моя мова! Мова мого батька і матері. І я вас більше знати не хочу!”

І стався поворот долі. Саме тоді вона, доля, і зводить її з Василем Куриленком, Леонідом Мосендзом, які допомагатимуть дівчині насамперед вивчати українську літературну мову, якої до цього не знала. А згодом і з Михайлом Телігою, який дуже багато зробить для того, щоб Олена відчула себе гідною частинкою великого українського народу.

А Михайло мав що розповісти дівчині. Родом із Кубані, молодий козак рано визначився як національно свідомою особистістю. 15-річним хлопцем, курсантом військово-фельдшерської школи, він випадково зустрівся у Катеринодарі з кобзарем — і його серце назавжди прикипіло до бандури. “Отже, — писав Михайло, — все почалося з бандури: чари її мене не поминули... — вхопили мене і повели тією стежкою, на кінці якої я бачу щастя свого народу”. Тоді він починає активно займатися самоосвітою, вивчає українську історію, історію козацтва. У роки визвольних змагань він у вирі політичних подій, працює у Кубанській Національній Раді. Коли на Кубані розпочинаються репресії, Михайло перебирається на Україну, вступає на службу до Армії УНР, стає ад’ютантом головнокомандувача Симона Петлюри. А потім — трагічний відступ армії, кілька років таборів інтернованих, і нарешті — Чехо-Словаччина. Михайло стає студентом УГА в Подєбрадах, учиться на інженера-лісівника, активно займається громадською і політичною роботою, виступає на концертах, де під супровід бандури співає українські думи та пісні. І ось зустріч із Оленою, його єдиною світлою любов’ю і щастям.

1999 року Київське видавництво ім. Олени Теліги випустило збірник “О краю мій...” (упорядник Надія Миронець), у якому, крім творів Олени Теліги, спогадів

про неї, опубліковані і її листи до тоді ще нареченого Михайла. Їх варто прочитати, хоча адресовані вони лише йому, коханому. У цих листах Олена висловлює свій ідеал родинних стосунків. Вона пише: “Тільки така любов гарна, як у нас, коли вона не “каторга єгипетська”, не обов’язок, а світле, радісне, вільне щастя! Любов неможлива без повного цілком довір’я. А я Вам вірю безмежно! Тільки будьте завжди щирим, я знаю, що я для Вас — єдина!” Це написано в 1925 році, Олені — 19, Михайлові — 25. Вони закохані і щасливі. Їх кружляє танок життя, такий же гарний, як і той “Козачок”, який вони танцювали удвох як учасники танцювального гурту. Зоя Равич-Маланюк згадувала: “Оцеї спільний “Козачок” молодій, стрункої пари був видовищем, що його так легко не можна забути”. Певно, тоді й склалися такі рядки:

*Кожен крок — сліпуча блискавиця,
А душа — польовий, буйний вітер,
Розгортаються уста і лиця
Неспокійним пурпуровим квітом.
Не піймаєш: я — вогонь, я — вихор!
А вони спиняться не зникли!
Але раптом... усміхнувся тихо
І в очах моїх заграє виклик...
А душа, розбещеністю п’яна,
Вип’є туги золоту отруту.
О злови мене, злови, коханий,
Я так хочу біля тебе бути!
Бачиш, стіни зникли, мов примари,
Трави лізуть нам під закаблуки,
А над нами — розсвітлює хмари,
Перед нами — зеленіють луки!
Тільки зловши — радісно і в’юрко
Закручу тебе первинним рухом,
А з оркестри бризне поцілунків
Весняна, бурхлива завірюха!*

страждає від того, що не може дати коханій хоча б елементарного. Але Олена не думає про себе — усі її думки про чоловіка, якого вона намагається хоч якось морально підтримати. У листах до близької подруги Наталі Лівницької-Холодної вона виливає душу, турбуючись про чоловіка. Єдина втіха — читання і листування. І — поезія.

Про Олену Телігу як поетку громадянського звучання написано чи не найбільше. Але то не вся Олена. Укладачі антології української поезії на Заході Богдан Бойчук та Богдан Рубчак зазначають, що “у творчості Олени Теліги (можливо, більше, ніж у будь-якої іншої української поетеси) помітна справжня прекрасна жіночність”. Про цю особливість її творчості можна судити хоча б з цієї поезії, в якій ліричне жіноче начало — передовсім:

*Розцвітають кущі ясеню —
Грає сонце в височині.
Чи зустріну, чи не зустріну?
Чи побачу тебе, чи ні?
І куди б скерувати кроки,
Щоб тебе я могла знайти?
Тільки бачу — іде високий,
Привидляюсь, чи то ж не ти?
І не вітряно, і не хмарно —
Все заповнить весняний сміх!
Цілий день я проброджу марно,
Не зустрівши очей твоїх.
Та зате серед ночі, любий,
В весняному мойому сні
Поцілуєш мої губи
І щось тихо шепнеш мені...*

Проте вона ніколи не була “альбомною” поеткою. О. Теліга вже чітко визначилася й у своїх політичних поглядах, і в мистецьких уподобаннях, і в розумінні взаємин між чоловіком і жінкою як рівноправних активних особистостей, де жінці належить не остання роль. Станіслав Гординський писав: “У неї було якесь велике відчуття жіночої великості, якоїсь емансипації, що вселюдно формувала свій власний духовний світ”. У поезії Олени її лірична героїня символізує жінку, яка може бути такою ж відважною, як і борці-мужчини, чоловіки-воїни, і водночас ця лірична героїня — зразок ніжної жіночності:

*Ми ж ваша пристрасть — тиха і ясна,
Де кораблями — ваші збиті крила...
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.
“Відповідь”.*

Цій проблемі стосунків чоловіка і жінки присвячено низку її публіцистичних статей: “Якими нас прагнуть?”, “Сліпа вулиця”, “Рецензія на повість І. Вінницької” та ін. Прекрасна жінка, іноді вона ставиться до жіноцтва досить критично. “Жінки старіються найбільше від страху перед старістю, яку бачать у кожній зморшці, в кожному сивому волоссі, і цей страх відбивається на їх обличчі, позбавляючи його ясного виразу. Зрештою, зморшки зникають від масажу, сиве волосся не старить нікого, але вираз жаху залишається...” Олена вважає, що з таких бід і проблем вихід один — “відмолодитися душею, яка дійсно старіється, задихається, коли немає потрібного їй щастя”. А щастя для самої О. Теліги — це любов і спільна мета, у досягненні якої жінка має бути поряд із коханим. Ця її теза висловлена у багатьох публіцистичних і поетичних творах, зокрема у вірші “Мужчинам” (1932):

*Не зірвуться слова, гартовані, як криця,
І у руці перо не зміниться на спис,
Бо ми — лише жінки.*

*У нас душа — криниця,
З якої ви п’єте, — змагайся і кріпись!
І ми їх даємо не у залізній гімні, —
У сріблї ніжних слів, у вірі в вашу міць,
Бо швидко прийде день, і по дорозі димній
Ви зникнете від нас,
моя зграя вільних птиць...
Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя, іскристе і багате,
Моя медоносний сік, збираємо для вас.
Гойдайте ж кличний дзвін!*

*Крешіть вогонь із кремнів!
Ми ж, радістю життя
вас напоївши щиртєм,
Без металевих слів і без зітхань даремних
По ваших же слідах підємо аж на смерть!*

Але Олена могла і сама повести за собою. Коли розпочалася Друга світова війна, було створено Культурну референтуру — підпільну організацію, яка мала на меті активну роботу серед окупованого населення України, піднімаючи національний дух, збуджуючи політичну свідомість українців. Очолив її Олег Ольжич. На той час уже стався розкол в ОУН, яка розділилася на дві організації (“бандерівців” та “мельниківців”, О. Теліга була в останній — *Т.А.*). Як член референтури, вона разом із Уласом Самчуком 14 липня 1941 року виїздить із Кракова, де останні роки вела активну діяльність, очолюючи студентське товариство “Зарево”, випускала літературний альманах “Буде буря!”, до якого включила єдиний свій вірш “Мужчинам”. Потай вони переходять кордон, добираються до Львова, потім до Рівного, але усі її думки — про Київ, який покинула ще 1923 року. Про це вона детально пише у листах Михайлові.

І ось, нарешті, її мрія здійснилася. 22 жовтня 1941 року Олена Теліга прибула до золотоверхого. І одразу ж активна робота у Спілці українських письменників, організація і видання тижневика “Літаври” як додатка до редагованого Іваном Рогачем “Українського слова”, робота в Українській Національній Раді. 29 листопада 1941 року з великими труднощами до Києва добирається Михайло Теліга — і вони вже завжди разом.

Але сподівання на те, що Україна справді стане вільною державою, виявилися марними. Фашисти показали свою істинну суть. 7 грудня заборонено вихід “Літаврів”, редакцію розгромлено. По всій Україні починаються арешти націоналістичного підпілля, у Києві — арешт за арештом. Настала черга спілчан. Увечері 9 лютого 1942 року у холодному окупованому Києві, на вул. Трьохсвятительській, 3, увечері гестапо заарештувало членів Спілки письменників, українських патріотів, які намагалися у цей грозовий час збудити національну свідомість, прагнули зробити усе, щоб Україна стала вільною і незалежною державою. Пізніше їх назвуть “трагічними оптимістами”...

Серед присутніх була елегантна молода жінка, яку заарештували першою. Саме вона очолювала Спілку письменників, була членом редколегії газети “Українське слово”, редагувала журнал “Літаври”. Це Олена Теліга, яку Дмитро Донцов назвав “поеткою Божою милістю”. Напередодні її попередили про можливий арешт, Олег Ольжич як голова Культурної референтури вимагав негайно покинути Київ, на що отримав категоричну відповідь: “Я з Києва вдруге не поїду!...”

Коли один із гестапівців, звернувшись до присутніх, сказав, що не члени Спілки можуть залишити приміщення, один чоловік вийшов із кімнати, але залишився другий, який не був ні письменником, ні членом письменницької спілки. Михайло Теліга...

У камері, де тримали Олену, залишився на стіні напис: “Тут була і звідси іде на смерть Олена Теліга”. І зверху — тризуб.

З боєм зустріли цю звістку друзі Олени.

*Вона загинула, завітчана в словах,
Які весною тільки проростають,
Коли від щастя голова тяжка
І шийку дітям легко смерть ламає.
Її забили, бо вона Поет.*

*Помазаники перші йдуть на жертву.
В тюрмі за стінкою голосить кулемет
За тих живих, що ждуть своєї черги.*

Так писала на смерть Теліги її подруга Галя Мазуренко.

...Достеменно невідомо, коли точно були розстріляні у Бабиному Яру українські патріоти, де могила Олени і Михайла, які зустріли “гарячу смерть — не зимне умирання” разом. Але традиційно 21 лютого відзначається день їхньої пам’яті. І на братську могилу лягають свіжі квіти.

- **Тетяна АНАНЧЕНКО**,
заступник голови обласного
об’єднання “Просвіта”,
член НСЖУ, лауреат
Загальнонаціонального
конкурсу “Українська мова —
мова єднання”,
м. Одеса

Газета “Слово Просвіти” вже знайомила своїх читачів із Вірою Річ (Vera Rich), знаним перекладачем, науковцем, журналістом зі світовим іменем, головним редактором поетичного журналу “Manifold Magazine of New Poetry”. У 1999 році Національна спілка письменників України нагородила її премією імені І. Франка, а восени 2005 року пані Річ удостоїла почесного звання члена Наукового товариства імені Т. Шевченка. 24 квітня Віра Річ саме в Україні відсвяткувала сімдесятиріччя. Так, не вдома, не в Лондоні, а в Україні (у Львові та Києві) зі своїми найкращими друзями. 24 квітня вона прилетіла до Львова (наразі готує до друку переклад “Мойсея” Івана Франка англійською мовою), а потім поїхала до Києва. Ця людина готова працювати двадцять чотири години на добу, але й цього їй не вистачатиме.

Пані Річ зробила для підняття престижу української культури у світі набагато більше, ніж наші Академічні інститути та Міністерства закордонних справ разом узяті. Переклавши величезну кількість текстів зі скарбниці української літератури (Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українку, Ліну Костенко, Василя Симоненка...), вона вписала вимір української культури в дискурс світової літератури. Її переклади українських текстів знають у Сполучених Штатах (попри те, що пані Віра мала багато okazій із американськими перекладачами, які не розуміють багатьох тонкощів перекладу), у Новій Зеландії, у Канаді, в Європі. Перекладацька діяльність — один із найкращих шляхів, щоб донести код чужої культури, дати можливість зрозуміти побут, національну свідомість, історію через художній текст.

Лекцію Віри Річ для студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (на запрошення кафедри теорії перекладу) я вже мав із чим порівнювати, бо півроку тому, коли Віра була в ЛНУ імені І. Франка, чув її виступ перед львівськими студентами, — це цілий фільм про специфіку перекладознавства “зсередины”; розповідь Віри насичено яскравими фактами із життя, зустрічами, парадоксами долі і творчості, англійсько-українським гумором. Вона говорить трохи зашвидко (такий уже її стиль — має вистигнути сказати якомога більше за обмежений час), але її мовлення — вишукане, воно відповідає стилю англійських лордів.

Під час лекції Віра Річ читала власні переклади, співала, танцювала і своїм запалом зачарувала присутніх. Вона і не може не зачаровувати, її життєвий оптимізм і переможна віра у краще вражає. Слава Богу, студентів на зустрічі було багато, тож маю надії, що перекладацька школа в нас таки сформується, адже наразі маємо повну *макабру* із перекладами (а точніше, їхню нестачу) та другорядні комерційні переклади, зроблені за одну ніч на комп’ютері.

Переклади Віри Річ настільки точно передають оригінальні тексти, що в Україні вже написано кілька дисертаційних досліджень про майстерність її перекладацького феномену (зокрема, маю на увазі дисертацію дослідниці Ганни Косів із ЛНУ імені Івана Франка). Пані Річ має величезну кількість контактів із українськими перекладацькими колами. Так, у Львові вона підтримує тісні зв’язки із Роксоланою Зорівчак, професором Львівського національного університету імені Івана Франка, київським мовознавцем і перекладачем Віталієм Радчуком.

Віра Річ під час перебування у Києві відвідала музей геніального українського перекладача Григорія

ВІРА РІЧ: «Я ПРАЦЮВАЛА ДЛЯ УКРАЇНИ, ПЛАКАЛА ЧЕРЕЗ УКРАЇНУ, СМІЯЛАСЬ І РАДІЛА ЗА УКРАЇНУ...»

Віра Річ — активний поборник правди в літературі та політиці. Однією з перших у західній пресі як кореспондент усесвітньо відомого журналу “Nature” вона порушила Чорнобильську тему. Більше року тому написала про протиправну ануляцію візи знаного британського науковця Алана Флауерса, доктора Кінгстонського університету, який працював у Білорусі, досліджуючи матеріали про Чорнобильське лихо. З досліджень доктора Флауерса випливало, що 26 квітня 1986 року і протягом наступних двох днів радянська військова авіація так “трансформувала” радіоактивні хмари Чорнобиля, щоб вони “не потурбували” Росії, а натомість окошилися на Білорусі. За словами Віри Річ, багато хто вважає, що советська влада “утворила” штучні дощі над територією Білорусі, аби вітри не віднесли радіоактивних часток до Москви. На її думку, Флауерс певен, що багато його колег у Білорусі підтримують таку гіпотезу, але бояться заявити про це публічно через можливі репресії.

В одній із програм “Радіо Вільна Європа” Віра Річ зауважила, що фахівці в Москві і Мінську переконані: радіоактивний дощ “відводили” на Білорусь. Селяни і вчені визнали травневий дощ 1986 року, про вміст радіоактивних ізотопів в якому нічого не знали, абсолютно незвичайним. Він був грозовим, але без блискавок і грому. Мешканці регіону, який було заражено, згадують про особливо інтенсивний рух літаків, про запуски ракет на кшталт тих, що використовують для створення дощових хмар.

Віра Річ: “Західні вчені дуже добре розуміють проблему і переконані у версії штучності дощу. Але якщо вони наважаться це оприлюднити, то результат буде один: візи для в’їзду до Білорусі вони ніколи не отримають. А оскільки деякі з науковців зацікавлені в тому, щоб відстежувати еволюцію зараження, вони не хочуть загострювати ситуації. Заражена місцевість є “лабораторією”.

На початку дев’яностих Віра Річ їздила в Чорнобиль, аби побачити на власні очі наслідки трагедії. Знаменно, що її день народження припадає за два дні від дуже трагічної для світу дати — Дня Чорнобильської біди (Віра Річ народилася 24 квітня 1936 року). Під час перебування в Києві пані Річ відвідала в Українському домі виставку “Врятовані скарби української Атлантиди”. До 20-х роковин аварії Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у

справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи підготувало виставку, на якій представлено зібрані за 15 років під час історико-культурологічної експедиції старожитності, виявлені в покинутих селах зони відчуження предмети традиційного побуту і мистецтва поліщуків (винищеного українського етносу!), а також археологічні знахідки з розкопок середньовічного Чорнобиля та його околиць.

Віра Річ разом із доктором Аланом Флауерсом готує матеріали для відеопроєкту про Чорнобильську трагедію, використовуючи також українські поетичні тексти про Чорнобиль (у нас, бачите, здатні більше “святкувати” такі “ювілейні” дати). У Києві пані Річ відвідала фотовиставку “Медична картка №000358” (яка проходила у Центрі Сучасного Мистецтва у приміщенні Староакадемічного корпусу Києво-Могилянської академії, вул. Сковороди, 2). Вона присвячена людям, які постраждали від Чорнобильської трагедії, а також мешканцям різноманітних радіоактивно небезпечних зон у СНД (Росія, Білорусь, Казахстан) у місцях випробування ядерної зброї, місцях роботи заводів, що постачають паливо для ядерної зброї, та місцях, де були катастрофи, подібні до Чорнобильської, про які ми нічого не знаємо. Експоновані фотографії наводять жах навіть на тих людей, котрі працювали в зоні відчуження і знають про небезпеку радіації дуже добре.

Кочура в Ірпені. Музей Кочура — це місце “паломництва” для українських філологів, гуманітаріїв, перекладачів. Зусиллями сина Григорія Кочура Андрія та його дружини музей було відреставровано. Це справжня оаза української культури, наповнена тисячами зв’язків із зовнішнім світом, адже Григорій Кочур перекладав письменників світової величини, був особисто знайомий із багатьма лауреатами Нобелівської премії в царині літератури. Вони були йому не просто друзями, кожен із них — це досвід, який можна здобути в розмовах із учителем.

— Пані Віро, хто Ваші “вчителі” в перекладацькій роботі?

— Якщо Ви маєте на увазі інших перекладачів англійською мовою, то величезний вплив на мене мала Дороти Сеєрс (Dorothy Sayers), яка переклала “Божественну комедію” Данте Аліґ’єрі. Ця робота побачила світ у п’ятдесятих роках. На теренах Центрально-Східної Європи є прекрасний угорський перекладач Петер Золлман (Peter Zoltman) і був дуже талановитий перекладач Ноель Кларк (доктор Кларк нещодавно пішов із життя). Ці люди перекладали з угорської та польської англійською, але, що цікаво, доктор Кларк був англійцем. І його переклади дивовижні. Також хотіла б згадати і відомого перекладача Норвіда.

Свого часу я перекладала кількох андеграундних поетів кінця 70-х років. Як я вже сказала, доктор Кларк перекладав із польської ще раніше, ніж я (мушу зізнатися, що я зробила кілька перекладів, бо мене просто попросили їх зробити). Піс-

ля того, як прочитала його переклад, вирішила залишити польську літературу для Кларка (маючи надію, що пан Ноель не переходить через *мій кордон* східнослов’янської літератури)...

— Пані Віро, яке Ваше ставлення до політичних змін в Україні після Помаранчевої революції? Ці зміни, скоріше, позитивні чи негативні?

— Знаєте, навіть удома, у Лондоні, я відстежую інформацію про українські події через медіа, тож можу сформувати враження від того, що відбувається в Україні сьогодні. На мою думку, незважаючи на те, що багато людей бачать вади і різнобій у сучасній політиці — наприклад, розколювання та комерційний антагонізм у помаранчевому “таборі” — все одно це природний процес, такі речі наявні під час становлення справжньої демократії у країні.

Мене непокоїть інша проблема, властива Україні ще від часів Мазепи, — принципова неспроможність до головних рішень, волевольних дій, певне **національне буксування**. Потрібно відкласти особисті амбіції і працювати разом заради країни і нації. Це, можливо, один із найважчих уроків, які маємо засвоїти (така проблема є і у Великобританії), але з молодістю Україною ситуація особливо драматична і важка, адже представники різних таборів мають зійтися не для того, щоб тишком-нишком “пропхати” свої проекти, а для того, щоб виробити спільну програму дій для України та нації!

Турбує мовне законодавство, тобто те, що дає підстави зробити російську мову другою держав-

ною (регіональною) мовою, хоча б тільки на сході країни. І той факт, що російська “ситуація” спирається на проєкт Хартії про мови меншин (насправді — міноритарних мов!) є дуже неправильним. Російська мова не є мовою меншин в Україні, фахівцям із ЄС потрібно дуже кваліфіковано розібратися в українському питанні, щоб зрозуміти його суть, не поспішати з висновками. Та й саму Хартію українською перекладено неправильно, тож упроваджувати російську мову як регіональну неприпустимо. Отже, маю чимало тривог. Але основне — якщо Україна прагне бути справжньою демократичною Україною, тоді вся українська нація, всі 48 мільйонів, мають спільно і цивілізовано відстоювати власне право, виборювати право на життя відповідно до європейського законодавства. Помаранчева революція показала готовність це зробити... Зараз потрібно знову утворити цю спільноту і розв’язати історичні питання.

— Чому саме європейська орієнтація важлива для України сьогодні?

— Україна — це географічна складова Європи, і хоч її культура формувалася під впливом Візантії, а не Риму, як сказав Іоанн Павло II, Європі доведеться дихати обома легенеями, як із Риму, так і з Візантії. Європа не просто ЄС... Окрім цих політичних систем (ЄС, НАТО), Україна має відчувати себе культурно-історичною частиною Європи в найширшому значенні. Потрібно розуміти, що в її історії є і спадок законів античної Греції, і коріння римської цивілізації, і ре-

несансний раціоналізм, і повага до багатьох поглядів, толерантність від Просвітництва. Завжди має бути альтернатива. Ізоляція і закритість свідомості — ознака кризи. Україна має бути частиною Європи не тільки в торговельних угодах і відкритих політичних альянсах — а й за духом. Це набагато важливіше, проте складніше.

— Ви думаєте, протилежні політичні партії можуть досягти консенсусу у Верховній Раді?

— Якщо мати на увазі, що *опозиційні* партії об’єднуються в коаліцію для переваги в голосах як *Партія більшості*, то це залежить від того, наскільки далеко вони зможуть “поховати” особистий антагонізм і “незначні” відмінності в політиці, щоб досягти мети! У нас у Палаті Общин представники різних політичних сил розташовано по різні боки, а між ними — стрічка. Межа завширшки в меч (це йде ще з тих часів, коли мечі були елементом одягу джентльменів). Ніхто під час виступу не має права переходити через цю межу. Заборонено.

Але, що важливо, представники українського парламенту мають зрозуміти, що їх обрали насамперед для того, щоб відстоювати інтереси української нації, мови, культури. А тому вони не мають політичного і морального права розбігатися в різні боки.

— Чи цікавлять українські тексти, перекладені англійською, європейських читачів, зокрема у Великобританії?

— У Великобританії майже не знають української літератури. Українську літературу потрібно перекладати світовими мовами, і це має бути стратегічною програмою Уряду!!!

Знаю багатьох, хто приїздить до Києва і не може знайти книжок англійською мовою про Україну. Англійських перекладів української літератури немає у столиці України. Хіба це не тривожний знак? Дехто з моїх знайомих хотіли б купити такі книжки як подарунок для друзів. Один підприємець сказав мені відверто: він хотів придбати таку книжку для того, щоб “поувати всередині українського розуму, зазірнути в ментальність”. Він читав, що Шевченко був ключовою постаттю в українській літературі — і у формуванні української національної душі зіграв вирішальну роль, — але в Києві йому сказали, що жодних перекладів Шевченка англійською немає... На щастя, пізніше я переклала його, що переклади є в Лондоні (мої переклади Шевченка)... Але така ситуація симптоматична.

Сьогодні в Інтернеті можна знайти електронні переклади українських текстів. Але, на жаль, дуже часто вони непрофесійні, тож Українці в них не побачать його, що відсутнє. Чому б не створити офіційний веб-портал із гарними українськими перекладами?

— Пані Віро, чому Ви так любите Україну?

— У музичній п’єсі “Скрипаль на даху” герой Тев’є, продавець молока, раптом запитує дружину, чому вона любить його... Вона ніколи й не думала про це і не може спочатку відповісти... Але він наполягає, і врешті вона співає (цитую з пам’яті): “Упродовж 25 років, які я варила для нього, прибирала для нього, піклувалася про нього, 25 років мене ліжко було його... Якщо це не любов, то що це?”

У моєму випадку... упродовж 50 років я працювала для України, плакала через Україну, сміялась і раділа за Україну... Якщо не любов, то що це?

● **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,**
Національний університет
“Києво-Могилянська академія”

СЛАВЕТНЕ БРАТСТВО

— Катю, візьми “Буквар”. Твоя молодша сестра вчитиметься читати українською, — сказала мати старшій дочці.

— Зачем брать “Буквар”? — запечерив конвоір. — Твоя мала сдохнет в дороге.

— Ти сам здохнеш у моїй хаті. А моя донька повернеться в Україну українкою, — відповіла йому мати.

Ішов 1947-й рік. Уже закінчилася Друга світова війна. А в Західній Україні УПА відчайдушно боролася за незалежність своєї Батьківщини. Комуністична влада виселяла українців до Сибіру, Казахстану, на Далекій Схід.

Слова матері виявилися пророчими. Її дочка справді повернулася в Україну українкою. На Трійцю нишнього року ця донька — Надія Романів поділилася дитячими спогадами на мітингу біля могили вояків УПА в селі Мигалки Бородянського району на Київщині.

У березні 1944 року тут загинула група вояків Української Повстанської Армії, які поверталися зі Східної України.

14 жовтня 2002 року на цьому місці коштом Київського братства ОУН-УПА було встановлено пам'ятник. А на початку травня 2004 року невідомі зловмисники зірвали меморіальну дошку і обмалювали її едестал свастиками. Таке глумління викликало обурення в осередках українських партій і в місцевих мешканців. Сьогодні пам'ятник упорядковано, меморіальну дошку встановлено. Також на могилі загиблих героїв встановлено хрест.

Священик Української православної церкви Київського патріарха-

«МОЯ ДОНЬКА ПОВЕРНЕТЬСЯ УКРАЇНКОЮ»

ту отець Ярослав відслужив панахиду.

— Ми боролися і проти німця, і проти більшовика, — згадала колишня зв'язкова УПА, багатолітній в'язень комуністичних концтаборів Галина Жамаукас.

Надія Романів, батьки якої були членами ОУН, згадувала про передвоєнну діяльність українських націоналістів. Зокрема, ОУН розгорнула антиалкогольну і антинікотинову кампанії не лише для пропаганди здорового способу життя, а й для боротьби проти Польщі. Адже ця країна мала державну монополію на торгівлю тютюновими виробами і алкогольними напоями. Українці в Галичині навіть весілля влаштовували без горілки.

Пані Надія згадувала, як на засланні мама, тримаючи її, малу, за руку, шомісяця ходила відмічатися в комендатуру. Надія Романів вийшла заміж за українського юнака, який теж був виселений з України. В 1963 році вони повернулися на Батьківщину і відразу ж потрапили під посилений нагляд (за кожним українцем, який після виселення повернувся в

Фото О. Литвиненка

Україну, пильнувало по одному-двоє сексотів).

Колишній вояк УПА Карпо Шостак і медсестра УПА Ольга Орловська пригадали той героїчний і трагічний час.

Ветерани УПА розповіли, як під виглядом вояків УПА спецзагони енкаведистів чинили численні злочини, щоб дискредитувати повстанців.

Це вони, а не вояки УПА, кидали людей у колодязі.

Якби упівці були бандитами, то невже селяни їх годували й одягали б? Тільки підтримка народу уможливила багаторічну боротьбу УПА.

У вшануванні пам'яті УПА взяла участь молодь з організації “Тризуб” ім. С. Бандери. Представник “Тризуба” студент Олександр Животовський наголосив на потребі розвінчувати і серед молоді міфи, ніби український націоналізм — це західно-українське явище. Адже Тарас Шевченко народився на Черкащині. Східняками були Микола Міхновський і Дмитро Донцов. Під час Другої світової війни ОУН діяла по всій території України.

Вшанування пам'яті полеглих вояків УПА в Мигалках провів голова “Просвіти” з міста Ірпеня на Київщині Микола Лабунський. Поет Володимир Березинець прочитав власні вірші.

Цей захід уже став доброю традицією для багатьох осередків українських патріотичних організацій із Києва, Ірпеня, Бучі, Вишгорода на Київщині та міста Коростеня на Житомирщині.

На вшанування приходять і місцеві мешканці, зокрема, Ганна Герасименко, яка 1944 року брала участь у похованні вояків УПА.

На урочистостях промовці говорять не лише про минуле, а й про сьогодення. Чому ми живемо не так добре, як поляки, чехи, литовці, естонці? А ви можете уявити, щоб у тих країнах в якійсь області оголосили російську мову регіональною?

● **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**, член ірпінської “Просвіти”

І ще. Нещодавно мені пощастило побувати на лікуванні в Ялті. Швидко пролетіли санаторні дні. За цей час мала можливість відвідати газетні кіоски Сімферополя, Ялти. Не знайшла там жодного газетного чи журнального видання українською мовою.

Милі серцю спогади залишили відвідини музею Лесі Українки — острівця української культури у Криму. Працюють там люди, які уболівають за кожен експонат, за поповнення фондів музею, за кожну проведену екскурсію.

...Леся сидить у глибокій задумі. Здається, вона розмірковує над долею українського слова, яке вважала своєю зброєю. Тож і всі ми, незважаючи на вік, професії, посади, повинні стати на захист української мови. Пам'ятати, що вона, мова, — життя духовного основа. Бо, як писав наш сучасник, поет Борис Демків:

Рідна мова! Будь не тільки святом, а насущним хлібом на щодень!

● **Мирослава МЕДИНСЬКА-КОВАЛЬЧУК**, м. Заліщики Тернопільська обл.

ТАКІ СПРАВИ

Уже п'ятий рік поспіль передплатую газету “Слово Просвіти”. Переконана, що цей часопис посідає особливе місце серед періодичних видань у нашій державі. Думаю, що мої міркування пересічний читач сприйме не як дифирамби, а як щирі оцінку діяльності всього редакційного колективу на чолі з п. Любов'ю Голотою.

Адже видрукувані статті на шпальтах газети сіють “розумне, добре, вічне” для широкого загалу читачів, слугують для зміцнення патріотичних ідеалів у душі кожного, хто живе на українській землі. Роль просвітницького скерування вашої газети неоціненна, і в цьому, на мою думку, її найбільша заслуга.

Матеріали про мову, вміщені в ч. 18 від 4—10 травня 2006 р., змусили мене, пенсіонерку, вчителя з 45-річним стажем, узятися за перо.

Так, не можна мовчати, коли на 15-му році незалежності України треба виборювати і захищати рідну мову.

Більшість чиновників із Європейською хартією регіональних мов або мов меншин ознайомлені досить по-

НА ВІСТРІ ЧАСУ

верхово. Складається враження, що вони хочуть законодавчо закріпити панування російської мови, аби забезпечити собі службові місця без знання державної мови.

Неможливо зрозуміти, у чому полягає складність вивчення української мови для державних мужів. Якщо їхній інтелект такого рівня, то доцільно опрацювати програму для учнів із відхиленням розумових здібностей.

Якось “5 канал” українського телебачення запропонував перегляд у прямому ефірі дискусії про доцільність визнання російської мови другою державною. Вів передачу Д. Яневський, якому досить складно було спинити словесний потік депутата Н. Шуфрича. Народний обраенець відстоював мовні права угорців у Румунії, виступав за надання російській мові статусу офіційної, наголошував, що після Помаранчевої революції кошти на друкування української книги значно зменшилися. Це

спростував Лесь Танюк, який підкреслив зростання фондів на книговидавання.

Виступи директора Інституту українознавства П. Кононенка, народного депутата Леся Танюка, проф. Бондаренка, директора гуманітарного ліцею при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка дещо охолодили пристрасті та затьняли репліки Н. Шуфрича. Глядачі мали можливість побачити і почути позицію кожного виступаючого.

Коли йшлося про скруту в українському книговидавництві, то Н. Шуфрич сказав, якщо дуже захоїти і добре пошукати, то в книгарнях Києва все-таки можна знайти українську книжку... Хотілось на весь голос кричати, що книги українською — це не гриби в лісі, які треба шукати, розгортаючи палицею торішні листя. Книга рідною мовою має бути на найвиднішому місці, бо це духовна пожива.

БО ПЛАЧ СВОБОДИ ЩЕ НЕ ДАВ НІКОМУ

ти програму-кодекс поведінки українців у цей важкий грозовий час.

Скласти пам'ятку, щось на кшталт 10 заповідей, і вручити її кожному українцю, а особливо молоді. Основою цього важливого документа можуть бути праці Дмитра Донцова, де все дуже чітко визначено: “Для чорта хрест, для ворога меч”, “Від безхребетного гуманізму до агресивного націоналізму”, “Що Україна наша, а не їхня”. Хоча вони встигли її обікрати до останньої нитки, а наразі влаштували газовий, електричний і комунальний геноцид.

Такої агресивності, яку проявляють до українців на нашій землі міжнародні паразити, зайді і заброді останнім часом, Україна не зазнавала.

Із чимось подібним Україна зіткнулась у 1918 році, коли Грушевський замість того, аби твердою рукою творити національну державу, “хороводив” із попами на Софійській площі, випускаючи універсали один за одним.

Та як відомо, хоругви не захистили нас від банд міжнародних терористів. І коли я придивляюся до нинішнього Президента, мені здається, що це клон Грушевського, бо на 100 % повторює його помилки: “розгул демократії”, як і в 1918 році. До чого це призвело — відомо. Сьогодні це дозволяє біснуватим прогресивним “регіоналам-державникам” і комуністичним маніякам тероризувати українців на їхній власній землі. Під час останнього перебування Президента в Донецьку відбулася його зустріч із громадянами біля облдержадміністрації на Жовтневій площі. Там дві бабусі надавали стусанів дівчаткам-школяркам за негідну, на їхню думку, поведінку. А вина дівчаток у тому, що вони підняли помаранчеві стрічки і радісно усміхалися.

...На свідомих українців просто полюють не тільки пристарілі маразматика, а й різні злочинні угруповання, козаки, а також правоохоронні, точніше, правопорушні органи.

Чи з дурості недбало, чи по-злочинному вміло перекутили при перекладі зміст Європейської хартії мов. Додали до цього і своїх дурниць: російську мову зарахували до списку зникаючих, а також у списку з'явилася нечувана досі, видумана вченими-професорами і депутатами не ідиш і не іврит, а “єврейська”. Зрозуміло, що з такими пришелепкуватими провідниками авторитет української нації в цивілізованому світі дуже знизився. Джордж Буш скасував раніше запланований візит в Україну, бо не бачить сенсу з кимось про щось говорити. Дії нашого керівництва такі, що іноземцям, аби зрозуміти їх, доводиться ламати голову: це абсолютний непрофесіоналізм, свідомо спроба політичного самогубства чи намагання переконати світ і український народ в економічній неспроможності незалежної України.

● **Антон ТАЛІМОНЧУК**, м. Донецьк

ПРОПОЗИЦІЯ

ПЛАТИТИ ЗА МОВУ?

Виповнюється 15 років незалежності України. Відходять в історію перші роки загальної ейфорії і сподівань. Серед них — надії на відродження рідної української мови. Надії не виправдалися.

Стає зрозуміло, що тільки закон, до того ж дієвий, може змінити ситуацію.

Радикальність пропонованого закону полягає в його особливості, а саме: зняття майже всіх заборон та обмежень. Замість них вводиться принцип заохочення, принцип малих переваг.

Стаття 1

Ввести доплату вчителям за викладання предметів українською мовою.

Стаття 2

Ввести тарифні надбавки до зарплати артистам українськомовних театрів, українськомовних кіностудій.

Стаття 3

Встановити відповідні тарифні пільги для українськомовних газет, журналів, книговидавництва.

Стаття 4

Встановити пільги підприємствам та юридичним особам, які займатимуться створенням мережі розповсюдження української книжкової та кінопродукції.

Стаття 5

1. Встановити грошовий фонд заохочення регіонів до впровадження рідної мови.

2. Окремо встановити надбавки до зарплати першим керівним особам кожного органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, які постійно послугуються українською мовою. Підстава для отримання надбавки — письмова заява особи.

Стаття 6

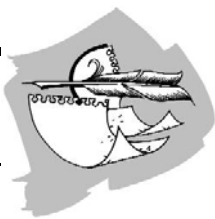
Кошти на фінансування витрат згідно зі статтями 1, 2, 3, 4 та частини 2 ст. 5 використати з держбюджету від надходжень із прибутку на всі види реклами (включно фірмові вивіски-показки). При цьому встановити подвійний тариф на іншомовну рекламу (включно вивіски) та щорічне перерахування цієї частки виплат.

Кошти на створення грошового фонду регіонів складають надходження від благодійних внесків світового українства.

Впровадження української мови як державної у всі сфери суспільного, політичного та економічного життя сприятиме прискоренню творення української політичної та етнічної нації і, як складової, української еліти. Ці фактори приведуть до зростання економічної могутності держави через збільшення прибутків українського товаровиробника і загальному до збільшення продуктивності праці в Україні.

Важливим буде також покращення соціального становища української інтелігенції, створення сприятливих умов для розвитку театру, кіно, книговидавництва. Підвищиться інформаційна безпека України.

● **Олександр ЗМІЄВСЬКИЙ**, м. Бердянськ Запорізької обл.

ПОЛЬСЬКИЙ РЕПОРТАЖ

КРАКІВ. У СЕРЦІ ІСТОРІЇ

Король Казимір Великий

Чергове й останнє перед літніми канікулами заняття нашої школи журналістики в Польщі було присвячене темі історії та культури. А де його ще можна провести краще, аніж у духовному центрі Польщі — Кракові. Місто, якому понад тисячу років. Місто, яке кілька віків було столицею Польщі. І навіть після офіційного перенесення столиці до Варшави протягом наступних століть поляки резонно вважали, що це друга столиця їхньої держави. Саме тут проходила коронація всіх королів, тут їх і ховали в майже тисячолітньому королівському замку Вавель, — історичному серці Польщі.

Звичайно, організатори програми нашої школи, а це Південно-Східний інститут наукових досліджень у Перемишлі, Генеральне консульство США в Кракові, Фундація для освіти (Варшава) і медіа-програма “Партнерство для демократії”, прагнучи показати зміни в Польщі після вступу до ЄС, тему занять сформулювали так: “Модерне управління культурою”. Але йшлося про всю духовну сферу. Тим паче, що Краків сотні років перебував на перехресті східної і західної, північної і південної культур. А ще — завжди був осередком інтелектуальної свободи. Не випадково тут жили і живуть найвидатніші вчені, літератори, митці, духовна еліта Польщі. Наприклад, обидва сучасні лауреати Нобелівської премії з літератури поети Чеслав Мілош і Вєслава Шимборська — краків’яни. Один із найвидатніших кінорежисерів Польщі й світу Анджей Вайда теж мешкає в Кракові, щойно відзначив 80-річчя. Адам Міцкевич. Юзеф Пілсудський. Папа Римський Іван Павло II. Усе це — в історії Кракова.

Про це йшлося на відкритті нашої програми в Міжнародному центрі культури, річний бюджет якого — 5 мільйонів злотих, з яких 70 % надходить із державного бюджету. Решту центр заробляє сам. 15 років існування. 100 виставок, які відвідали 330 тисяч осіб, 76 міжнародних наукових конференцій і семінарів — така коротка статистика. Численні друковані видання. Багатовіска бібліотека, в тому числі з українським відділенням. Щоправда, близько 90 % цих українських видань присвячені одній-єдиній області — Львівській. І так практично в усьому: решта 24 регіони України для Польщі — ніби біла пляма. Хто винен? Поляки чи ми самі?

ТЕАТР У ЗАВОДСЬКОМУ ЦЕХУ

Історія і сучасність, традиції і модерн. Досить оригінальне поєднання цього ми побачили в наступному пункті програми. Для цього поїхали в Нову Гуту. Я запитав у організаторів, чому в програмі Нова Гута названа “прокляттям Кракова”. І тут ціла історія. Нова Гута — це промисловий район Кракова, збудований кілька десятиліть тому, в найглухіші часи соціал-комуністичного режиму в Польщі. Власне, збудований був величезний металургійний комбінат ім. Леніна, а задля цього заводу — і сам район міста. Чи, скоріше, місто при місті, як щось неорганічне для Кракова. Смысл був не економічний, а політичний. Краків як центр духовної свободи залишився вогнищем вільнодумства, інтелектуальної опозиції і в часи соціалізму. Ось і виник задум “розбавити” інтелектуальний, духовний, урешті, релігійний Краків соціалістично-пролетарською масою. Так виріс комбінат і Нова Гута, куди приїжджали з усієї Польщі новітні пролетарі з учорашніх селян. Усе на кшталт радянської індустріалізації в СРСР, на

Щомісяця у складі групи з 15-ти журналістів України я їжджу до Польщі на так звані “Варшати дзеннікажські”, цебто школу журналістики. Мета цієї програми під назвою “Партнерство для демократії” — показати, що змінилося в Польщі за останні роки зі вступом країни до Євросоюзу.

Краків. Старе Місто

кшталт індустріальних конгломератів Донбасу. Типові московські “Черьомушки” з сірими 4—5-поверхівками. Типовий уклад життя від заводського гудка до гудка. У “соціалізації” Нової Гуті, а відтак Кракова, дійшло до того, що в цьому пролетарському місті у місті було заборонено будувати костьоли. І це у всуціль релігійній католицькій країні.

Усе це вже позаду. Металургійний комбінат, як і подібні монстри в СРСР, дихає на ладан. Але життя триває. У Новій Гуті, тепер одному з районів Кракова, досить просторому, зеленому, число мешканців уже перевищило 200 тисяч (загалом у Кракові 800 тисяч). Саме тут виник дивний театр “Лазня Нова”. Точніше, театр переселився сюди торік із Казиміжу — центральної історичної частини міста. Цей професійний і приватний театр існує 7 років. Із нами зустрівся його керівник Бартош Шидловський. Молодий режисер, директор і водночас шеф театрального товариства “Лазня”. А товариство — це не лише театр, а й цілий спектр культури. Виставки, свята, навіть започатковується власна кіностудія.

Бартош Шидловський з натхненням розповідав про мистецький задум, явно протилежний металургійно-соціалістичному. Зруйнувати імідж Нової Гуті як району п’яниць, бандитів, району бездуховності. У сміливості експериментаторам не відмовиш. Бартош і його молоді колеги, такі ж ентузіасти, якщо не сказати фанати Нової Гуті, розмістили театр... у заводських цехах. Точніше, у виробни-

чо-навчальній базі колишнього профтехучилища при комбінаті. Цех переобладнується під зал для вистави. Під однією зі стін — імпровізована сцена. У залі розставляють стільці для глядачів. Калейдоскоп декорацій, гра світла, музичне оформлення. Грають цілком професійні актори із солідних краківських театрів — за ангажементам. Але до гри залучаються і мешканці Нової Гуті. Є навіть спектакль без професійних акторів. Ще цікавіше — пропозиція до мешканців приносити в театр свої сюжети з життя. Так народився хіт минулого сезону — спектакль “Едіп”. Так, отой самий, за класичною давньогрецькою трагедією. Але дійство химерно переплітається з долею реального польського підлітка, який проходить непростий шлях від тюремної камери до нормального життя. Сюжет із життя, цей хлопець і зараз мешкає в Гуті. На цей спектакль у залі виставляється рівно 270 місць, і щоразу — аншлаги.

ТУРИСТИЧНА ПОДОРОЖ У СОЦІАЛІЗМ

Ми ще трохи затримаємося в Новій Гуті, щоб побачити, як у країні, що першою із соціалістичного блоку рішуче порвала з соціалізмом, можна робити бізнес на соціалістичній історії. Випускник юрфаку Краківського Ягеллонського університету Міхал Островський створив своєрідну туристичну фірму, побудовану на одному проекті: “Тур у соціалізм”. Почалося з того, що Міхал кілька років тому

Королева Ядвіґа

на прохання свого знайомого з Англії зробив йому маленьку екскурсію по Новій Гуті, дещо показав і розповів, як жило покоління його батьків при соціалізмі. І тут народилася ідея: створити такий туристичний маршрут. Саме по Новій Гуті. Міхал орендував звичайну квартиру в звичайному сірому будинку, понашому “хрущовці”. Тут тепер його офіс і тут один із головних “експонатів” туру — сама квартира. Звичайна, двокімнатна. Але не зовсім звичайна. Усе — в стилі 70-х років: меблі, картинки на стінах, навіть посуд, навіть керамічні сувеніри з Болгарії — єдиної країни, куди тоді могли їздити польські туристи, окрім СРСР.

Міхал продає і сувеніри. Наприклад, червоні бюсти Леніна, які йдуть по 40 злотих (60 гривень). Або шапка, в якій ходили польські робітники у Новій Гуті. Коштувала на теперішні гроші півзлотого (75 копійок), тепер охоче розкуповується за 50 злотих.

По Новій Гуті розроблено 2-годинний і 4-годинний маршрути. Туристів возять “драбантами”, примітивними, але популярними в 70—80-ті роки легковими авто з НДР (Німецької Демократичної Республіки, хто вже забув). Маршрут передбачає відвідини ресторану “в стилі Герека”, це був керівник польської компартії. Туристів розважає музичний гурт “із сільського весілля”. Словом, від іноземців немає відбою. Переважно туристи з Англії, Німеччини. Трапився якось із Росії. З України Міхал не пам’ятає.

Я розповів Міхалові, що для нас, українців, це ще не історія. В Україні мільйони людей жили і живуть у таких самих квартирах і ще не так далеко відскачили від отого самого соціалізму, який для людей з інших країн, як і для самих поляків, стає екзотикою.

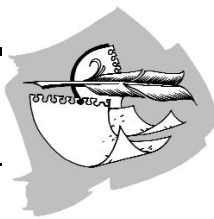
НА ПЕРЕХРЕСТЯХ КУЛЬТУР

Знову ми в старовинній центральній частині Кракова. Наступний блок програми присвячений синтезові культур світу, яким завжди було відоме місто. Журналіст і фотограф з Англії Кріс Шваж своїм коштом і зусиллями створив “Музей Галіції”. Провідна тема музею, а тим паче недавно відкритої тут виставки “Сліди пам’яті” — єврейська культура Галіції. Зауважу, що цей географічний термін тут трактується досить розширено, до Галіції зараховують і західноукраїнські землі, і східні та південно-східні польські.

Кріс Шваж пройшов із фотоапаратом слідами проживання євреїв у Східній і Південній Польщі. А саме в цій країні була найбільша за численністю єврейська громада в Європі. Була до Другої світової війни, яка, власне, й почалася нападом Німеччини на Польшу 1 вересня 1939 року. За роки окупації було знищено не лише мільйони поляків, а майже повністю — єврейську громаду в країні. Сумнозвісний Освенцім — теж на краківській землі. А ще були тисячі освенцімів у містах, містечках і селах. Залишилися руїни. Руїни осель, синагог, кладовищ. Усе це — на виставці. А ще — розповідь про тисячі поляків, українців, людей інших національностей, які, ризикуючи власним життям, врятували від знищення життя тисяч євреїв. Тепер вони відзначені званням “Праведники світу”.

Потім була цікава екскурсія старовинним районом Кракова — Казиміж. Назва на честь короля Польщі Казимира Великого. Цей

ТА КУЛЬТУРИ

Старе Місто. Сценки вуличного життя

один із найвидатніших монархів держави (правив у 1333—1370 рр.) зміцнив державу після десятиліть міжусобних війн, пишався тим, що, подібно до римського імператора Августа, прийняв столицю, Краків, дерев'яною, а залишив її мурованою, створив розвинене правосуддя. Між іншим, закони великого короля захищали насамперед простих людей, за що він був прозваний “королем холопів”. А ще Казимір на руїнах створив могутню економіку держави. Він першим призначив міністром фінансів єврея, котрий вірою і правдою служив Польщі і багато зробив для її економіки. А король спорудив поряд із Краковом спеціальне місто — Казиміж. За однією версією — для євреїв, яким він усіляко сприяв, за іншою — як те, що нині звуть “вільною економічною зоною”. Тепер це старовинний район Кракова.

Вілла “Деціюш” на околиці Кракова — старовинний 400-річний палац, типова садиба багатого й знатного польського роду. Таких дворянських обійсть у Польщі — сотні. Збережені, відреставровані, перетворені в дитячі будинки, туристичні об'єкти чи центри культури. Цей палац у власності комерційної структури “Товариство Вілла Деці-

юш”. Директор Данута Гльондіс із гордістю повідомила, що кілька років тому в палаці Віктор Ющенко, тоді прем'єр-міністр, зустрічався з польським керівництвом. Такі візити тут не рідкість. Але головне, звісно, інше. Це Літня академія мистецтва, численні семінари, конференції, фестивалі, в тому числі Дні української культури в Польщі. Щодо “модерного управління культурою”, цебто функціонуванні “Деціюша”, то тут усе на комерційній основі.

Нарешті, ще одне перехрестя культур — відвідини Центру японського мистецтва й техніки. Модерновий палац на березі Вісли, якраз навпроти Вавелю. Дітище Анджея Вайди. Історія така. Свого часу Вайда отримав кінопремію в Японії. Грошовий еквівалент — 360 тисяч доларів. Із симпатії до Японії, до мистецтва Сходу, Вайда вклав кошти у створення центру. Уряд Японії також допомагав фінансувати проект. І ось виріс центр. Виявляється, ще понад 100 років тому в Кракові були фанати японського мистецтва, які зібрали чималу його колекцію. Частина її експонується тут. А головне — центр став осердям польсько-японських контактів, насамперед у царині культури. Кожен артист чи колектив з

Японії обов'язково виступає в центрі. Виставки, наукові контакти, видавнича справа — все це також робота центру.

**НІЧ МУЗЕЇВ
У КРАКОВІ**

А що ж власне польська культура, особливо історія? Для цього в нас з вами попереду ціла ніч. Це свято так було й назване — “Ніч музеїв у Кракові”. Щорічне велелюдне свято проводилося втретє. З сьомої вечора до другої ночі десятки музеїв міста — і державні, і приватні — відчинені, і вхід туди безкоштовний. Коли нам вручили програму “Ночі...”, то заохотилося побігти одразу в десятки боків одночасно. Але почали з офіційного відкриття в самісінькому центрі, на Ринку Гловнім, у Музеї історії Кракова. Президент міста відкрив свято, повідомивши, що кількість відвідувачів музеїв цієї ночі може досягти 80 тисяч осіб, цебто по кілька тисяч на музей.

У цьому я пересвідчився дуже швидко. Посеред центральної площі, в палаці “Сукенніца” (очевидно, колись виробляли або продавали сукно) розміщений ще один музей — польського мистецтва XIX століття. Але до картин Яна Матейки та інших майстрів стояла вже така черга, що на моє запитання “чи на дугу та колейка”, мені пояснили: на годину. Стояти в “колейце” не хотілося, і я побрів вечірнім Краковом, переповненим людьми. Усе-таки встиг побувати в кількох музеях. Окремо скажу про Музей кардинала Краківського Кароля Войтили. Ви, звісно, знаєте, що цей кардинал відомий світові як Папа Римський Іван Павло II. Саме з краківської кафедри він пішов на Ватиканський престол, де правив 27 років. Народившись неподалік, у містечку Вадовіце, саме в Кракові Кароль Войтила жив, навчався в знаменитому Ягеллонському університеті, почав і продовжив свій шлях служіння Богові і людям. У Музеї — все життя видатної людини планети, від народження до упокоєння рік тому.

Побачив я і знаменитий Ягеллонський університет. Заснувала його королева Ядвіга за сприяння її чоловіка — короля Владислава Ягайла, засновника династії Ягеллонів. Це кінець XIV століття, понад 600 років тому. Важко повірити, але в Музеї університету повністю збережені студентські аудиторії більш як півтисячолітньої давнини, навчальне приладдя. Наприклад, те, яким користувався студент університету, ще один знаменитий поляк — астроном Миколай Коперник.

**ВАВЕЛЬ —
У СЕРЦІ ПОЛЯКІВ**

Не знаю, з чим порівняти Вавель. Королівський замок, що на височезному пагорбі, домінує над містом. Щось схоже на Московський Кремль? Але менш помпезне й еkleктичне. Принаймні компартійний Палац з'їздів тут збудувати нікому б не спало на думку. Червоні кам'яні стіни в багатьох місцях вищі від кремлівських. Башти з бійницями, редути — справжня фортеця, якою і був Вавель мало не тисячу літ.

Домінує над замком, над містом Вавельська катедр — головний костіол замку, а відтак і королівства. До дому Господа примикають королівські пала-

Центральна площа Кракова — Ринок Гловний. Величний Маріїнський костел

ци. Тут мешкали владики Речі Посполитої, однієї з наймогутніших держав середньовічної Європи. Тут вони й поховані. Десятки королівських усипальниць у підземеллях Вавельського замку.

Вавель як головна святиня Польщі — раз головний музей країни. Він структурований на кілька музеїв: окремо усипальниця монархів, окремо їхній палац, музей катедри, скарби корони польської — всі регалії, найцінніші державні реліквії, коштовності, окремо — королівські сади. За день усе докладно оглянути неможливо.

Мене вже не дивує, як усе це можна було зберегти протягом періодів лихоліть, які пережила Польща в самісінькому центрі Європи. Збережено, бо це — найцінніше, найголовніше, це душа і серце народу.

І знову сумна аналогія з нашою історією. Немає могили Богдана Хмельницького. На чужині, невідомо де, похований Іван Мазепа. Немає пантеону наших видатних князів і гетьманів. Немає княжих і гетьманських палаців. Єдиний в Україні гетьманський палац у Батурині “реставрується” чи то 20, чи то 200 років. А самого господаря палацу, нашого останнього гетьмана Кирила Розумовського ще в 20-ті роки тут же, в Батурині, було викинуто з могили. Ось де наша “історична пам'ять”.

Найвидатніший поет Польщі Адам Міцкевич помер і був похований 1855 року в Парижі, та в 1890 році Польща перепоховала свого великого сина тут, на Вавелі, в підземеллі кафедрального храму. Там, де упокоїлися Казимір Великий, його батько, збирач польських земель Владислав Локетек, юна 25-річна королева Ядвіга і її чоловік, син Великого князя Литовського і король Польщі Владислав Ягайло. Їхні серця там, де зараз серце кожного поляка.

...Я стояв біля високих стін Вавеля. Вийшов із замку, в який уже поспішали натовпи туристів із Польщі й усього світу. Таблички на стовпчику сповіщали, що звідси до Парижа, Буенос-Айреса чи Токіо стільки-то кілометрів і що 750 кілометрів до Києва. До столиці нашої держави, нашої землі, яка така ж красива, як і польська земля, і народ якої вартий нормального життя, якщо, звісно, цей народ не забуватиме, хто він і яке коріння пов'яже його з цією чудовою землею.

●

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Вавель — історичне серце Польщі

Якщо скористатися мовою літописця, то слава про Сергія Архипчука пройшла по всій Україні. Його творчий діапазон вражає. Він досвідчений діяч фестивального руху в Україні, керівник та ідеолог колективу поетичного театру “Мушля”, викладач Університету культури й мистецтва. Він уміє ставити оперні й драматичні вистави, фестивалі дійства, концерти, ювілейні свята і церемонії. І це, певно, не від всеїдності, а від творчого азарту й широкого кола уподобань.

У Сергія гарний родовід (він народився 1960 року на хуторі Ганнівка на Рівненщині в сім’ї сільських трударів) і чудова освіта — Дніпропетровське державне театральне училище (актор драматичного театру) і Московський державний інститут театрального мистецтва ім. А. Луначарського (режисер музичного театру).

Сергій Архипчук — лауреат Міжнародного конкурсу режисерів естради (Москва, 1989 р.); “Режисер року” (фестиваль “Нові зірки старого року”, 1994 р.); Вагнерівський стипендіат (Байройт (ФРН), 1997 р.).

Серед розмаїття його постановок “Юланта” П. Чайковського і “Набукко”, “Отелло” Верді (Донецьк), “Мачуха Саманішвілі” Г. Канчелі, (Дніпропетровськ, краща вистава 1987 року), “Пан Коцький” М. Лисенка (Коломия, 1991 р., лауреат I Міжнародного конкурсу ім. М. Лисенка), “Аїда” Верді (Львів), “Пігмаліон” Б. Шоу (Ніжин), шоу-вистави з Гуцульським естрадно-фольклорним театром-студією “Заграва” (головний режисер, гастролі в містах: Вроцлав, Москва, Монреаль, Торонто та інші) тощо.

“НАЙБІЛЬШИЙ ПРОКОЛ — ЦЕ РОБОТА, ЩО НЕ ДІЙШЛА ДО ЛЮДЕЙ”

— Сергію, цікаво дізнатися, яким є Ваш режисерський конёнок? У чому Ви найбільш потужно почуваетесь?

— Є так звані кордони і береги, які відокремлюють Сергія Архипчука від іншої режисури. Є знакові речі в різних жанрах, — це опери “Аїда” і “Набукко”, рок-фестивалі “Мазепа-фест” і “Тарас Бульба”, фестиваль авторської пісні та співаної поезії “Оберіг”, авторський вечір поета Павла Мовчана тощо, в яких проглядається мій почерк. Як за кісткою можна зрозуміти, що це динозавр, або засць, або мамонт, чи якась інша істота, так, мабуть, можна сказати, що це я, а не хтось інший.

Для мене найважливішими є національна визначеність, глибинне й чітке усвідомлення того, на якій землі я живу і хто зі мною поруч стверджується. Мені здається, що цей нерозривний зв’язок, жива судинна система відчутна в різних моїх постановках, які зроблені в різних формах і різних жанрах.

А взагалі я дипломований оперний режисер, але завжди готовий до будь-якого іншого матеріалу. Життя привчило мене до того, що треба казати тільки те, що можеш сказати тільки ти, незалежно від матеріалу: чи то мелодрама, дитячий твір, поетична вистава тощо. І цим ти будеш цікавий.

— Чому оперний режисер узався за рок-фестивалі? Це замовлення чи Вами рухає внутрішнє знання жанру?

— Тут інше. Для мене це питання більше культурологічної справедливості, тому що при абсолютно безпардонній, безпеліційній ситуації з окупованим інформаційним простором в Україні, рок і бард-фестивалі були громадянськими вчинками. Наприклад, полтавський “Мазепа-фест” заснований колишнім дисидентом Миколою Кульчинським, мною і музикознавцем Олександром Євтушенком. Для нас ідеологія фестивалю — оприлюднити те, що є сьогодні цікавим у часі, є образом цього часу, формує цей час. Ми вивели на світло ті гурти, які існують, але яких ніби немає.

— Чим Ви пояснюєте змову мовчання навколо них?

— Тим, що відбувалося і сто років тому: національною розмитістю, продажністю, зацикленістю на сусідському городі. Політики,

певні мас-медійники, приходячи додому, заглядають у власний холодильник, а не в сусідський, але на інформаційному городі вони порпаються у сусіда, а той тільки радий, бо просуває свою продукцію за наші гроші.

Поруч із нами живуть угорці, австрійці, поляки, німці, словаки, румуни, які мають свою неповторну культуру, а ми відверто зациклені на старшому браті. “Зачаровані на Схід”, — сказав колись Тичина, ці чари досі багатьох надихають, вони дивляться через зачаровані окуляри, і найгірше, що ті окуляри на серці й у голові.

— Якими роботами Ви найбільше пишаєтесь? Чи траплялися провали?

— Мене вельми тішить одна з останніх робіт — “Заповітне” Миколи Вінграновського в поетичному театрі “Мушля”. Ми безупинно говоримо про відродження, хоча є речі, котрі

був жажливий ляп, особливо з огляду на зміст задуманого. Я б не побажав такого нікому з режисерів.

Найбільші ляпаси — у снах. Мені досі сняться режисерські сні про те, що все зривається: декорації, світло й звук вийшли з ладу, ведучі або захворіли, або не вивчили тексту. Сон повторюється у різних варіаціях і чомусь пов’язаний із фестивалем “Тарас Бульба”.

“КОЛИ ТИ НЕ Є, ЦЕ ЗНАЧНО ТЯЖЧЕ, НІЖ КОЛИ ТИ Є”

— У мене складається враження, що Україна потерпає від дефіциту режисерів. Наприклад, більшість провідних театрів очолюють літні режисери, які часто запрошують для постановок молодших колег з інших країн, наприклад, із Росії, Грузії, Італії. Ваша думка з цього приводу?

— Можна узагальнювати і не узагальнювати. Якщо говорити про Національний театр опери та балету імені Шевченка, то там ситуація з режисурою більш ніж кризова. Замість того, щоб вирощувати, підтримувати своїх фахівців, вірити в них, театральні керівники намагаються взагалі обходитися без постійних режисерів, як це донедавна було в Львівській опері, як нині в Донецьку, в Одесі, схожа сумнівно-непевна ситуація в Харкові, в Дніпропетровську...

СЕРГІЙ АРХИПЧУК: «ДЛЯ МЕНЕ НАЙВАЖЛИВІШОЮ Є НАЦІОНАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ»

Сцена з опери Д. Верді “Аїда”

вже не можливо реанімувати, а от щодо поетичного театру, традиція якого існувала впродовж багатьох десятиліть, я нутром відчуваю, що цю прогалину треба засівати, і мені здається, те, що ми зробили, дозволяє побачити й наш час, і наші проблеми, і по тому, як глядач реагує на певні моменти, можна зрозуміти чимало про самого глядача.

І найголовніше те, що від Рівного до Донецька, від Полтави до Києва, незалежно від мови і традицій, цей поетичний колаж Вінграновського сприймався людьми, він потрібен, і саме в такій динамічній сценічній формі.

Пишаюся постановкою опери “Аїда” у Львові, пишаюся фестивалями, які мали своє обличчя, драматургію, сценографію, концепцію, стилістику.

А щодо провалів і проколів... Це ж найкращі наші вчителі! Найбільший прокол — це втрата роботи, коли вона не відбувається взагалі. А відверті провали я забув (сміється).

Хоча... Згадую таке. Ще за радянських часів ми робили дуже трагічне дійство, пов’язане з десятиліттям із дня смерті й сорокаріччям із дня народження Володимира Івасюка. Тоді було дуже багато опору, чимало кадебістів нишкли в залі. Дирекція театру імені Заньковецької дала нам на поміч дещо невірноважену жіночку. Вона відкрила завісу в невідповідний момент, коли на сцені не все ще було готове, хтось зопалу побіг тощо. Це

Театр — це велика розкіш, і советська ідеологічна машина дбала про своїх монстрів, криголамів-велетнів, якими були оперні театри. Тепер це не справа честі держави і, оскільки змінилася система пріоритетів і незалежна Україна дає можливість працювати ліктями на власне “я”, на власну кишеню, ситуація така, як ми її бачимо. Ось і все.

А те що театрами керують літні керівники, то, можливо, річ не у вікові, а в таланті, якби ці літні керівники були талановитими режисерами...

На жаль, в Україні не створено такої ситуації, коли б система вартісних мистецьких пріоритетів була справді очевидною. Часто недолуге, аматорське пробиває собі дорогу, а професійне, талановите затоптується...

— А чи не на заваді клановість, коли своїх молодих і талановитих відпирають заради чужих?

— Тут знову-таки я далекий від узагальнення, треба говорити конкретно. Те, що найкращий театр України — академічний, орденів слави, дружи народів, трьох орденів Леніна і Клари Цеткін перебуває у Верховній Раді, це очевидно. Причому він двомовний театр, який до того ж управно використовує ненормативну лексику. Ні столичні театри імені Лесі Українки, імені Франка, імені Заньковецької, інші провідні драматичні театри України не в змозі сьогодні змагатися з

цим театром. Він багатожанровий, там панує російська трагікомедія, латиноамериканська й індійська мелодрама, італійська комедія, американські бойовики тощо. Український театр, і режисура в тому числі, часто-густо живе не тим життям, яке вирує в приміщеннях цього космополітичного театру. Як легко, наприклад, була затоптана вистава Галини Тельнюк “УБН” (“Український буржуазний націоналізм”) у театрі імені Заньковецької. Можна сперечатися щодо вартості драматургічної, акторської, музичної, але те, що ця вистава була найактуальнішою для мене за всі роки незалежності, — це факт (слава Богу, вона досі йде у Львові). Але дуже легко й швидко київські псевдознавці від театру, люди в червоних халатах і з великими тесаками її зарубали й затоптали.

— Є думка, що українська драматургія слабка, інакше б п’єси наших авторів ставилися по всьому світові.

— Не треба робити зі “всього світу” супераргумент. Колись Катерина II дала добрячий “сармак” французьким літераторам, щоб вони писали про Московію, а інший російський можновладець дав гроші, щоб утворити назву Росія, а не Московія. Це все можна купити і зробити. У світі підробних цінностей, імітації коштовностей не так уже важко роздуть бульку на весь світ.

Із другого боку, згадаймо, як п’єси Коломійця, Корнійчука, Левади, Канівця йшли в театрах по всьому СРСР — це була ідеологія. А те, що зараз відбувається, — теж багато в чому ідеологія: дехто не хоче визнати український театр.

— Сергію, Вас часто можна побачити у філармонії, на виставках художників, на книжкових ярмарках, в опері, в драматичних театрах тощо. Це від всеїдності, чи відбувається акумуляція певних ідей?

— До всеїдності далеко, я б значно більше хотів бачити, ніж можу, до того ж баланую між навалюю інформації і внутрішніми табу, щоб не переїсти тієї інформації.

Під час навчання в ДІТІСі однією з “технологій” було ведення щоденника вражень. І коли мій художній керівник курсу побачив, що один день я в цирку, другий — на концерті італійського співака Джанні Моранді, третій — у Дюссельдорфській опері, четвертий — у драматичному театрі Марселя Марішала, далі — на камерній виставі, на джаз-фестивалі, він сказав: “Я не можу зрозуміти, де ти, а де не ти”. А потім промовив: “А-а, вибач, скільки тобі років? Вісімнадцять?”

Тепер мені далеко не вісімнадцять, але намагання відчувати різні мистецтва не згає, бо вони щільно поєднані з життям. Це як закон сполучних судин. Якщо одну судину підняти, то рівень рідини в іншій обов’язково зреагує. Рок-фестивалі цікаві не тільки як стихія, а як частина життя мого народу, молоді, виникає намагання зрозуміти й підкласти своє вміння, досвід, і не тільки тому, що є біла пляма у висвітленні цього явища, а й тому, що йти незнаними шляхами цікавіше. Ось, наприклад, Андрій Жолдак, вельми яскравий режисер, і той, хто піде його шляхом, буде приречений повторювати. Є люди, які постійно щось повторюють. Для мене цікаво йти своїм шляхом. Є така французька приказка: “Я п’ю з маленької чарочки, але зі своєї”. Я не знаю розмірів моєї чарки, але мені є що сказати і як сказати, і це може бути почуто.

Для того, щоб побачити всі хибі, відхилення, нахили і ракурси режисера або актора, для цього не треба в нього брати інтерв’ю, треба, щоб відкрилася завіса, і ви почали всотувати дійство. Справжнє мистецтво — найбільша винагорода, найбільший гонорар для митця, це той трунок, який не зрівняється з ніякими алкогольним напоями й допінгами.

— А що таке режисура?

— Режисура — це культура. Коли її немає, це відчують усі. А коли є, режисуру можна не помітити, всі подумують, що це так природно: людина вихована, все злагоджено працює. Я люблю вислів Довженка, де йдеться про його мрію поставити такий фільм, щоб у глядача було враження, що сценарист не писав сценарію, режисер не керував знімальним процесом, оператор — камерою, актори не вчили ролей. А все вийшло ніби само по собі, як яблуко, котре росло, дозріло, пригрілося на сонечку і впало.

Спілкувався
Володимир КОСКІН

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони, і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Рози Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час військових дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоній армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Рози Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутужно жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятин землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав під слідством) його односельці, як виявилось, члени КПЗУ Йосип Грицюк, Леонтій Мазниця та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружного партії. Якось у його оселі проводили парт-

ВОЗЗ’ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи поживши у соціалістичній дійсності, часом виявлялися “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних стосунків, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Полюх.

збори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, троє корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, жодних умов для життя і праці. Більше того, мали місцеві факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядилюк Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодній, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїб до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила в дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за гоїтвку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити матра-

Фото О. Литвиненка

ци, ніде було взяти. Попросив директора залізну півку — немає, коней, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення, — не дає”.

Не можна сказати, що приїжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплати не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали в польських злотих, можна було обмінити у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилося

після роботи розгрібати сніг і діставати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться з жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, здавалася розкішшю...

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи від гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їхнього місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналій найвищої партійної верхівки Ра-

дянської України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викорінення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішення Політбюро ЦК РКП(б) невдовзі було проштамповане пленумом ЦК РКП(б). Серед інших організаційних заходів, які розкриває автор, була “допомога” Москви в “зміцненні” української парторганізації. Під приводом цієї “допомоги” вже в травні 1920 р. ЦК РКП(б) направив із Росії в Україну на постійну роботу 674 комуністів. Подібна “допомога” Москви Україні російськими кадрами мала постійний характер, вона здійснювалася до кінця існування КНРС, а її сутність полягала в русифікації України, посиленні впливу російського елементу в Україні.

Як свідчать архівні документи, аналізовані В. Лозицьким, для тіс-

ного прив'язання української парт-верхівки, комуністів республіки до есересерівської імперської колісниці, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинялися навіть перед масовим терором. Ідеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КНРС із самого початку створення КПУ крок за кроком обмежувала, звужувала її внутрішньопартійні права, перетворювала і таки перетворила її на звичайну обласну організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КНРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

ської гідності і люмпенської свідомості та передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кільканадцять десятин. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що далі так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знамянського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещастю, з якими разом поїхали до столиці. У Києві їм нібито пояснили, що слід повернутися у Кіровоград і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулися до якогось Омельченка, який записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжка, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж доки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Вини своєї вони не визнали, весь час твердили одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна, й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їхні справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор, по суті, обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербіцький (досить згадати його заподадливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує наукової та інформаційної цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

СУЧАСНА ШКОЛА

Проект (від лат. *projectus* — кинутий уперед)

ГОСПОДЬ — АВТОР ПЕРШОГО ПРОЕКТУ

Результатом його проекту була Людина. Господь полюбив свій проект і сказав: “Хай будуть благословенні всі проекти, котрі приносять Людині любов і щастя!”

Але диявол дивився на шедевр, створений Господом, інакше. “Ні! — заперечив він, — кожному проекту Господа я протиставлятиму свій, який буде вводити людину у гріх та спокусу, заставити творити зло і в думках, і в діях. І побачимо, що сподобається Людині більше!”

І так усе почалося. Господь учив Людину любові, а диявол ненависті; Господь учив людину творити добро, а диявол — зло; Господь вів Людину до Сонця, а диявол у пійм. І не кожна Людина, створена за образом Господа, мала досить сили духу і любові у своєму серці, щоб опиратися злу, яке часто виряджалося в яскраву одягу, обіцяло сите життя та владу, легкий шлях до перемоги, хоч при цьому, як правило, доводилося топтати душі та зносити голови іншим.

І щоб людина могла краще опиратися злу, вирішив Господь роздати людям ремесла, професії і таланти. Адже людину, яка закохана у своє ремесло чи професію, дуже важко спокусити витівками диявола!

Першим Господь вибрав хлібороба, а Людині, що зголосилася бути ним, дав коня, плуга, серпа та торбину із зерном і сказав:

— На цій Землі ти будеш моїм помічником, бо працюю своєю годуватимеш усе живе: і людину, і тварину, і комаху. Нелегка тобі випала доля! Праця твоя буде важкою: і холодні дощі тебе поливатимуть, і сонце палитиме, і суховії сушитимуть. Але коли ти серцем любитимеш землю, зрошуватимеш її своїм потом та берегти як зіницю ока, то за працю твою каторжну віддячить вона тобі сторицею. І не знатимеш ти і все твоє потомство ні бід, ні голоду, ні холоду! І так буде віднині і довіку!

Так само благословив Господь на працю і коваля, давши йому горно, міхи та молота; потім теслю, муляра та ще багато інших людей, котрі обрали собі те чи інше ремесло.

Потім Господь роздав професії, і кожна Людина вибрала собі ту, яка була їй найбільш до вподоби.

Тому, хто обрав собі професію юриста, Господь сказав:

— Ти будеш охоронцем правди на Землі! Для тебе правда має бути понад усе! Май чисту совість і ясний розум, бо дуже часто людська доля буде у твоїх руках! Виправдай невинного, покарай того, хто зумисне вчинив зло, але не сотвори неправди, не спокушайся саявом срібла та злота. Продаси себе за нього — будеш проклятий у віках і ти, і твої нащадки!

І лікарю сказав Господь:

— Як вкладаю в твою душу любов до людини хворої і немірної, а в голову — знання, що допоможуть тобі лікувати. Може бути, що не завжди і не кожному зможеш допомогти, але до останньої хвилини не полишай людину, очі якої дивляться на тебе з благанням та надією! І пам’ятай своє головне кредо: не зашкодь!

І ще багато людей вибрало різні професії, і кожному Господь

ДЕЩО ПРО ПРОЕКТИ, МАТЕМАТИКУ І МАТЕМАТИКІВ ТА... ОСВІТУ. ЯК ВОНО Є!

обіцяв підтримку в його справі, якщо буде служити вона їй правдою і вірою.

Аж ось прийшла черга до Людини, що скромно стояла осторонь, оточена дітлахами. Очі Людини світилися любов’ю і випромінювали таке тепло і світло, що навіть у темряві було видно, як удень.

І сказав Господь:

— Бути тобі вчителем! Доля твоя не буде легкою, але вона буде прекрасною, бо ти зможеш торкатися душі чистої і незайманої, яка часто бачитиме в тобі єдиного поводиря, що виведе її з холодної пітьми на сонячний шлях! Не чекай за свій труд ні великої плати, ні почестей — їх не буде! Але за твою любов і науку тобі платитимуть такою чистою любов’ю, яку не купиш за золото і срібло. І пам’ятай, що набагато легше любити весь світ, аніж одну чужу дитину! Але любов твоя не повинна бути сліпою, а знання твої мають будити в юній душі прагнення стати вище, дивитися далі, служити Добру і Істині! І коли це станеться — тоді ти будеш Учителем з великої літери! І в цьому буде і твоє найбільше щастя, і щастя твого учня, бо ваша зустріч у цьому світі не була марною!

МАТЕМАТИКА — ЦЕ ДОЛЯ

Господь мав рацію: найбільше щастя — це зустріти в житті вчителя з великої літери! У мене був такий учитель — Галина Іванівна Птиця. Тендітна, з теплими карими очима, вона справді нагадувала пташечку. І весь наш 10-й клас, усі тридцять “гідких каченят” були закохані в неї. Любов до Галини Іванівни дуже швидко переросла в любов до математики, яку вона в нас викладала. Адже така прекрасна людина могла читати лише прекрасну науку! Це і визначило мою долю. Вже на початку 11-го класу я твердо знала: моя майбутня професія має бути тісно пов’язана з математикою! І ніколи в житті я не пошкодувала про це. Ні за ті важкі для сільської дівчинки, але прекрасні п’ять років, проведених у стінах Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, ні за двадцять п’ять років роботи в Інституті кібернетики імені В. М. Глушкова, ні за останні десять років, коли доля зробила мене вчителем мате-

матики в Українському гуманітарному ліцеї!

Я часто думаю про те, ким би могла стати, коли б не зустріч із Галиною Іванівною? І, перебираючи подумки професії, аналізуючи всі “за” і “проти”, приходжу до висновку, що Господь був до мене дуже щедрим, давши мені таку професію! І я люблю цю науку до самозабуття за те, що вона довгі роки давала мені можливість працювати поруч із геніальними людьми, ніколи не кривити душею, не залежати від зміни влади і партій, не заставляла догоджати, брехати і торгувати совістю, щоб вижити. Вона довгі роки зачаровує мене красою своєї форми та змісту, а в години розпачу і житейської бурі є тим оазисом, де я можу заховатися від усього світу. В ній, як у Господній молитві, може спочити душа.

Правду кажучи, я не нажила великих статків, не відкрила рахунків у банках, не побудувала особняка на березі моря, однак протягом усього життя я заробляю собі та своїй родині на хлібці професією, отримуючи ще й величезне моральне задоволення від того, чим займаюся. І робота моя не вимагала ні автомобіля для її перевезення, ні певного місця знаходження, ні великої кількості людей для її реалізації. Вона була завжди зі мною! І займатися я могла нею де завгодно: чи то варячи борщ, чи гуляючи з дитиною в парку, чи їдучи в транспорті. З інструментів — олівець та аркуш білого паперу, а далі — ти сам собі голова. І ні з чим незрівнянне почуття гордості та щастя, коли раптом розв’язок задачі, яка мучила тебе більш ніж півроку, з’являється у твоїй голові!

Але за що я найбільше вдячна математиці, то це за людей, з якими зводила мене доля. Справжні математики, як правило, прекрасні, високоосвічені й багатогранні особистості! Як не дивно, але своє перше знайомство зі світом музики я, дівча з глухого польського села, отримала на музичних вечорах у студентських вітальнях, які проводив у стінах Московського державного університету імені М. В. Ломоносова математик зі світовим іменем, засновник радянської топологічної школи, визнаної у всьому світі, Павло Сергійович Александров. Там я зрозуміла велич музи-

ки Баха, красу і довершеність музики Моцарта, зачаровувалася прекрасною музикою Чайковського, у якій учувала дорогі серцю українські мелодії. А потім, коли ми, студентки, зграйками “втиралися” (за 1 карбованець!) на концерти світових знаменитостей у Малій залі Московської консерваторії і розліталися по всіх східцях, заважаючи входу і виходу, мене вражала та кількість представників математичної еліти, яка сиділа поруч із нами (правда, у кріслах!). Під час антракту вони прогулювалися в невеличкому холі і ділилися враженнями. Як зараз бачу високого, статного, з гордою поставою і величною лавовою гривовою, лишень зовсім білою, професора Олексія Івановича Маркушевича, потомка старовинного дворянського роду, який галантно розкланюється з нами, своїми студентками. Я відповідаю на привітання і ховаю очі від сорому, бо на весняній сесії “провалила” йому іспит з теорії функцій комплексної змінної. Весна ж бо, Господи, весна! І беручи тоді мій матрикул (так Олексій Іванович називав залікову книжку), щоб поставити мені четвірку, єдину серед п’ятірок у тій сесії, але таку жадану для мене в той момент, він довго вибачається і ніяковіє значно більше за мене. О, прекрасний час! Блажен той, хто його пережив!

Видатний український математик Мирон Зарицький (21.05.1889—19.08.1961 р.), котрого називали поетом математики, писав: “...Кого не манить краса, ні мистецтво, хто живе вбогим духовним життям, той нічого не дасть математиці”.

Поезія не різниться від математики вищим летом уяви, а математик різниться від поета лиш тим, що все і всюди розуміє... Але як і в мистецтві, так і в математиці лише твори гарні переживають століття і виховують цілі покоління”.

Працюючи в Інституті кібернетики імені В. М. Глушкова АН України у відділі математичних методів теорії надійності складних систем, ще раз переконалася, що людина, яка несе в собі справжню “божу іскру” з математики, досить легко береться за будь-яку справу і досягає успіху.

Доля подарувала мені можливість працювати під керівництвом

видатного математика Ігоря Миколайовича Коваленка. Доктор фізико-математичних наук, доктор технічних наук, академік АН України, лауреат багатьох державних премій у галузі науки і техніки, людина, праці якої широко відомі в усьому світі і використовуються в різних галузях, вільно володіє кількома іноземними мовами, любить і знає літературу — і зарубіжну, і вітчизняну. З українських поетів цінує Лесю Українку, Ліну Костенко і навіть у часи найбільшого утиску всього українського залишався українцем з великої літери. Завжди цінував талант у молодих людях, допомагав їхньому науковому зросту, ніколи не дозволяв собі некоректного ставлення до підлеглого. За двадцять два роки співпраці з ним ніколи не чула: “Зробіть негайно!”, а лише ввічливе: “Якщо Вам не важко, то допоможіть мені!” Сердиться страшенно лише за бездарні математичні результати; невидить протекціонізм у науці. Створив блискучу математичну школу, яка відіграє значну роль у багатьох галузях науки і техніки, так і у вищій школі.

Найтісніше я у відділі Ігоря Миколайовича співпрацювала з двома блискучими математиками і прекрасними людьми — Лідією Степанівною Стойковою та Валентином Дорофійовичем Шпаком.

Лідонька, як любовно називали її у відділі, донька репресованих сталінським режимом батьків: батька, болгарина за національністю, ректора одного із харківських ВНЗ, заарештували як “болгарського шпигуна”, а матір, як дружину “болгарського шпигуна”, що дозволила собі прийти в університет на лекцію у вишиванці. Лідоньці було тоді чотири місяці, і з тих пір вона їх не бачила. Вихована бабусею та дідусем, в математиці завжди прагла тієї величності істини, яка не підлягала ні несправедливому суду, ні репресіям будь-якого режиму, і вперто йшла до неї. Доктор фізико-математичних наук, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки за 2001 рік, вона часто друкувала свої праці в зарубіжних періодичних виданнях із математики, а гонорари, як правило, віддавала тим знайомим або й малознайомим людям, які, на її думку, потребували матеріальної допомоги, хоча її власна сім’я ніколи не жила в розкошах.

Валентин Дорофійович, доктор технічних наук, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки за 2001 рік, усе життя присвятив науці. На наші прискіпіві жіночі поради “Валентине Дорофійовичу! І чому б вам не одружитися ось із такою чудовою дівчиною?”, — відповідав з гумором: “Усіх гарних дівчат, як і гарні задачі, вже давно розібрано!” Людина енциклопедичних знань, гуморист від природи, він написав стільки прекрасних віршів (багато з яких сам поклав на музику), що можна було б видати кілька томів, але саме цього він і не зробив. Як істинному математику, йому приносило задоволення сам процес творчості.

Я могла б говорити ще про дуже багатьох дорогих для мене людей, але цим усім я хочу підкреслити лише одне: заняття жодною з наук не розкриває так внутрішні таланти і можливості людини, як заняття математикою!

Далі буде.

Галина МАРЧУК

КРАЇНА МРІЙ, МАРЕНЬ І СНІВ

Олег Скрипка і віце-прем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко

Чи міг Олег Скрипка уявити на початку 90-х, що пісня “Країна мрій” та одноіменний диск “ВВ” стануть через півтора десятиліття не просто назвою, а своєрідним брендом міжнародного етнічного фестивалю? Звичайно, — ні. Його дорога до “Країни Мрій” була довгою і звивистою. Колись, у перші роки шаленої популярності “ВВ”, гурт запросили до Польщі їхні друзі — польські українці. Після концерту була “галявина” з пригощаннями, під час якої “вешняки” попросили заспівати народних пісень. Вийшов ще один концерт, а Скрипка з подивом зауважив, що український фольклор “заводить” публіку не гірше, ніж “вешняки” панк-рок. Відтоді він почав влітати віночки народних пісень у концертну тканину “ВВ”. Згодом Олег уводить у культурний обіг українські вечорниці, які проводять на різних столітніх майданчиках. Вони користуються великою популярністю серед київської молоді інтелігенції. Але не вистачало якоїсь глобальної імпрези, що на “повний зріст” явила б світові всі грані народної культури — архайчної і модерної, яка б заговорила і заспівала багатьма мовами світу. Так виникла “Країна Мрій”. Перший фестиваль пройшов вдало, але не мав широкого розголосу, хоч і вийшов за рамки “кулуарної” акції. Другий уже значно розширив міжнародну виконавчу палітру і вивів на сцену величезну кількість наших артистів. Інтерес до “Країни Мрій” за кордоном проявився у лавиноподібній зливі заявок, унаслідок чого оргкомітет провів колосальну селективну працю і відібрав найкращих. Окрім того, з точки зору промоції і “розкрутки” “Країна Мрій—2006” мала найвищі показники і стала найбільшою фестивальною подією літа—2006.

Отже, жанрово і стилістично нинішня імпреза була неймовірно багатою і строкатою, а за кількістю відкриттів і артефактів побила всі рекорди. Музичне дійство тривало протягом трьох днів на семи сценах, включаючи велику вечірню сцену, де виступали зірки-хедлайнери. Олег Скрипка: “Раджу всім відвідати кобзарську сцену. Послухати найкращих кобзарів — це все одно, що здійснити подорож у глибину віків, доторкнутися до коренів, відчувати сакральну мудрість народу. А ще — унікальна можливість познайомитися з традиційним мистецтвом Німеччини, Польщі, Турції, Великобританії, Індії та Японії...” І справді, це була захоплива подорож у компанії з Антонієм Пільхом (лютня, Польща), Тома-

сом і Лізі Блау (колісна ліра, Німеччина), Мустафою (баглама, Турція), Кліфом Степлтоном і Джонатаном Шорлендом (хурді-гурді та волинка, Великобританія), Шиштакритом (тампур, Індія), Едзюном Єчікою (флейта сякухаті, Японія). Із розмов із ними дізналися, що всі вони пропагандисти і водночас носії архайчних традицій своїх країн, що не так легко і просто нести це мис-

тецтво у глобалізованому світі. Тому вони охоче відвідують подібні фестивалі, знайомлячись із культурами інших країн. Цікаво, що більшість іноземців уперше почули українських кобзарів і були вражені мистецтвом Тараса Компаніченка, Едуарда Драча, Юрка Фединського, Тараса Силенка та інших. Торік французькі музиканти (гурт “Ред кардель”) почули автентичний гурт “Гуртопраці” й так захопилися співом, що запропонували зробити спільну програму. Її презентація вже відбулася на “Країні Мрій—2006” і викликала шквал овацій. Також був записаний спільний альбом “Naire” (Народження). Це дивовижно, але французький фольк-рок та українська автентика звучили настільки переконливо, наскільки це взагалі можливо. Особливою “перлиною” “Країни Мрій” був виступ Наташі Атлас — співачки з Великобританії. Вона — зірка “ворлд-мюзік”, має марокканське коріння і сполучає хіп-хоп із арабськими мотивами й електронною музикою. Її творчість — зразок успішної інтеграції архайки в контекст модерної поп-сцени. Гарний приклад модернізації фольклору показали й наші “Карпатіяни”, які апелю-

ють (і це очевидно) до юної частини аудиторії. Ще далі пішли чернівчани “Стелсі”, які вправно сполучають наймодернішу “електроншину” з народним мелосом. Їхні земляки — гурт “Гуцул Каліпсо” також активно експериментують із музичними діалектами Гуцульщини, але майже завжди досягають органіки і природності. Взагалі, співіснування різного ставлення і різних поглядів щодо розвитку традиційних культур у межах однієї глобальної імпрези було надзвичайно природним і стало об'єднуючим фактором для всіх, зокрема — для глядачів. Здається, кожен, хто потрапив у святковий вир “Країни Мрій”, хто пройшов крізь Алею майстрів, хто оглядав страви народної кухні, музикант у стані глибокої ейфорії. Обсяг інформації, яку “Країна Мрій” пропонувала “засвоїти” за три дні, був космічним. Це тягне на “Всесвіт Мрій”. До речі: саме так висловився один з іноземних гостей, послушавши “Древо”, “Володар”, “Муравський шлях”, “Коралі”, “Гуляй-Город”... І ще зауважив, що заздрить Україні, яка має такі безцінні скарби. “Має, але не цінує” — подумалося мені.

У фіналі дійства всі почули і побачили один із найкращих циганських оркестрів Європи — “Романо Дром” із Угорщини. Справді — віртуози, після яких будь-кому важко виходити на сцену. Однак Олег Скрипка з оркестром ризикнув. Його виступ завершував фестивальный марафон. До складу оркестру увійшли музиканти оркестру Збройних сил та фольклорні формации. Цей виступ став кульмінаційною нотою і найбільшим вибухом, найемоційнішим злетом, але — не крапкою... Тому що кожен, хто там був, уже стане трохи іншим — більш просвітленим, більш очищеним.

Не можу не навести слова Тараса Компаніченка: “Ми знову запрошуємо вас у Країну Марень, Снів і Мрій. І ми як господарі хотіли б, аби вам було тут затишно і приємно. Хоч це і свято, але хай свято нагадає вам радісне відчуття повернення додому після довгих і далеких доріг. Тут ви дишаєте духом наших степів, лугів, гір і річок. Тут, у гостях, ви відчуєте себе господарями землі з фантастично багатою і такою занадбаною культурою, яку нам слід ще відкривати...”

● Олександр ЄВТУШЕНКО

ВІДГУЛЯЛИ...

До головних місць фестивалю “Країна мрій”, де пісня поєднувала різноманітні етнічні культури, вела довга **Алея майстрів**, організована за сприяння Державного музею народної архітектури та побуту України. По обидва боки алеї — ковалі, різьбярі, ткачі, вишивальниці, писанкарі, килимники, малювальники. Із заліза, дерева тощо майстри виготовляють гарні й потрібні речі, що приховують у собі силу та дух творців прадідівських старовинних справ.

Цим велике етнічне свято тільки розпочалося.

На **Дитячу галявину** дітлахів радісно закликав Дитячий Ігровий Майданчик “Равлик”. Діти залюбки ліпили з пластиліну козаків, віників, тваринок та малювали своє бачення Омріяної Країни. Саме на цій галявині ми побачили лірника Сашка. Діти й дорослі, наче бджоли на мед, “злетілися” послушати дивних казок.

Сцена **Майстерня танців** була дуже різноплановою, веселою. З Великої Британії свою музику представили Дж. Шорленд та Кліф Степлтон. Відомий дудар і флейтист Шорленд — один із тих, хто відроджує валійські традиції гри на волинці (дуді). Кліф спеціалізується у грі на харді-гарді, колісній лірі — старовинному європейському струнному інструменті.

Молодий одеський ансамбль етнічної музики “Фанфаре-оркестр” виконав румунські пісні, а також пісні народів Югославії, Болгарії, Албанії.

Грузинський ансамбль “Мтієбі” створив видатний знавець етномузики Едішером Гаракандзе 1980 року. Учасники відтворюють народне мистецтво без прикрас — таким, як воно є, але у своїй неперевершеній манері.

Фolk-гурт “Інтакас” з 1989 року співає, грає і танцює традиційний репертуар із етнокультурних регіонів Литви.

Веселий настрій на Майстерні танців створювали київські колективи “Файний денс” і “Буття”. У своєму виступі музиканти відлили всю українську енергетику: радість танцю, чуття ритмів.

Обрядова (театральна) сцена представила колоритні ансамблі, що відтворили давно забуті, але цікаві обряди і містичні дійства.

Київський колектив “Володар” відродив на фестивалі давній купальський обряд із ритуальними купальськими співами і жартівливими піснями. Персонаж дійства — “Головатий Іван” — ритуальна лялька, виготовлена з овочів, прикрашена квітами і травами. По закінченні гулянь Івана топили у Дніпрі. Цим, за давніми віруваннями, викликали дощ, а значить — добрий врожай.

Чернівецький театр “Голос” засобами театральної музичної медитації залучив сучасників до цікавого і таємничого світу наших предків. Труп виконала обрядове дійство “Українські пісенні старожитності”, які за допомогою молитви, магичних дій і пісень розкривають душу, вірування, прагнення, життя, ідеали наших мудрих пращурів.

Ось так швидко сплинули святкові фестивальні дні, залишивши по собі незабутні враження. Хочеться зостатися у такій Країні, де щирі серця, майстерні руки, співочі душі.

● Ірина ПАЛЕВСЬКА
Світлини Олександра ЛИТВИНЕНКА

Тарас Компаніченко і гурт “Карпатіяни”

